

Uloga europskih veleposlanstava u osmanskoj prijestolnici Istanbulu

Radoje, Franica

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:021316>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-31**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA HUNGAROLOGIJU, TURKOLOGIJU I JUDAISTIKU
KATEDRA ZA TURKOLOGIJU

Uloga europskih veleposlanstava u osmanskoj prijestolnici Istanbulu
DIPLOMSKI RAD

Studentica: Franica Radoje

Mentor: dr. sc. Vjeran Kursar

Zagreb, svibanj 2024.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Uloga europskih veleposlanstava u osmanskoj prijestolnici Istanbulu* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentora doc. dr. sc. Vjerana Kursara. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Franica Radoje

Sažetak

Granice Osmanskog Carstva iz 16. i 17. stoljeća, jedne od najsnažnijih svjetskih sila tog vremena, služe kao dokaz uspješnih vojnih pohoda i osmanskog umijeća ratovanja. Pored dobro osmišljene vojne strategije i taktike, ključnu ulogu u održavanju uspostavljenog mira i izbjegavanju novih ratnih sukoba imala je diplomacija. Uspostava prijateljskih odnosa s europskim zemljama, poput Mletačke Republike, Francuske, Engleske i Nizozemske, te potpisivanje povelja, *adhnama*, osigurali su obostranu trgovačku i političku korist. Naizgled kulturološki i religijski poprilično različite i zemljopisno udaljene, ove europske zemlje bile su iznimno važne diplomatske saveznice Carstva u ostvarivanju političkih i ekonomskih interesa. Ekonomske težnje i ambicije europskih zemalja u potrazi za povoljnim trgovačkim uvjetima, zajedno sa spretnim manevriranjem njihovih veleposlanika koji pod nepovoljnim uvjetima služe u srcu Osmanskog Carstva, glavne su karakteristike diplomatskih odnosa između Osmanlija i Mlečana, Francuza, Engleza i Nizozemaca.

Ključne riječi: diplomacija, trgovina, veleposlanik, veleposlanstvo

Abstract

The borders of the Ottoman Empire during the 16th and 17th centuries, one of the most powerful states in the world at the time, serve as a testament to successful military campaigns and the Ottoman art of war. Besides well-thought-out strategy and military tactics, diplomacy played a key role in maintaining already arranged peace treaties and avoiding new potential conflicts. The establishment of friendly relations with European countries such as the Republic of Venice, France, England and the Netherlands as well as the signing of commercial charters, *adhname*, ensured mutual commercial and political benefit. These European countries, seemingly distant in religious, cultural, and geographical senses, proved to be valuable diplomatic allies of the Ottoman Empire in the pursuit of political and economic interests. Economic aspirations and ambitions of European countries seeking favorable trade conditions, combined with nimble maneuvering of their ambassadors serving under unfavorable conditions in the heart of the Ottoman Empire, constitute the main characteristics of diplomatic relations between the Ottomans and the Venetians, the French, the British and the Dutch.

Keywords: diplomacy, trade, ambassador, embassy

Sadržaj	
1.Uvod.....	1
2. <i>Ahdnama</i>	3
3. Veleposlanik.....	4
3.1 Članovi veleposlanstva.....	7
3.1.1. Dragomani.....	8
3.2. Zgrada veleposlanstva	9
4. Mletačko veleposlanstvo; povijesni kontekst	11
4.1. <i>Ahdnama</i>	12
4.2. Članovi veleposlanstva.....	13
5. Francusko veleposlanstvo; povijesni kontekst.....	15
5.1 <i>Ahdnama</i>	16
5.2. Članovi veleposlanstva.....	19
5.3. Poteškoće.....	20
6. Englesko veleposlanstvo; <i>ahdnama</i>	21
6.1 <i>Levant Company</i>	22
6.2 Članovi veleposlanstva	24
7. Nizozemsko veleposlanstvo; povijesni kontekst.....	25
7.1 Ostvarivanje <i>ahdname</i>	27
7.2. Članci <i>ahdname</i>	31
7.3. Haga u Istanbulu.....	32
8. Ceremonijal.....	33
9. Darivanje.....	35
10. Zaključak.....	39
11. Popis literature:	40

1.Uvod

U ovom diplomskom radu predstaviti će se i analizirati uloga i djelovanje europskih veleposlanstava u prijestolnici Osmanskog Carstva Istanbulu kao centru diplomacije u 16. i 17. stoljeću. Bazu rada činit će opsežan opis uspostave i razvoja odnosa između moćnog Carstva i četiri europske velesile, Mletačke Republike, Francuske, Engleske i Nizozemske. Prije detaljne razrade diplomatskih odnosa objasniti će se važnost veleposlanika kao jedine poveznice između dalekih europskih zemalja i Osmanlija te će se navesti njegove političke i komercijalne dužnosti, s naglaskom na dvije najvažnije – omogućavanje sigurne trgovine i povoljnih trgovačkih uvjeta te zaštitu prava i interesa matične države i njezinih državljana na području cijelog Carstva. Nadalje, nabrojati će se svi članovi veleposlanstava i objasniti njihove dužnosti prema hijerarhijskoj podijeli. Također, analizirati će se razlika u veličini među veleposlanstvima koja su uglavnom bila sličnog ili istog sastava jer su slijedila ustroj mletačkog, za koje se smatralo da je najbolji primjer zbog uspješnosti i trajnosti na osmanskim područjima.

Fokus rada bit će na razvoju odnosa između europskih zemalja i Osmanskog Carstva, pri čemu će se pokušati razjasniti kako je došlo do prvih kontakata, koji su prethodili službenom sklapanju povelje, *ahdname*. Pružit će se detaljan prikaz povijesnog konteksta i navesti razlozi koji su doveli do toga da europska sila potraži savezništvo na Bliskom istoku. Cilj je detaljizacije odnosa istražiti jesu li novonastala prijateljstva bila komercijalno ili politički motivirana ili pak kombinacija te prikazati kakvu je korist od sklapanja *ahdname* imao sultan, a kakvu pojedine europske države. Nadalje, nabrojati će se najvažniji članci prvih potpisanih *ahdnama* za svaku pojedinu europsku državu, Mletačku Republiku, Francusku, Englesku i Nizozemsku, te će se objasniti zašto postoji razlika u postotku carinskih davanja. Također, uz prednosti, navest će se i nedostaci te dati odgovor na pitanje jesu li ova prijateljstva, koja su prema prvobitnim idejama trebala donijeti hvalevrijedne promjene, kako za sultana tako i za europske vladare, ostala u sjeni pustih i ispraznih obećanja.

Zatim će se opisati najvažniji događaj u karijeri jednog europskog veleposlanika u osmanskoj prijestolnici, a to je audijencija kod sultana. Objasniti će se bit i cilj ove glamurozne i pompozne svečanosti u kojoj je prikaz moći i veličine sultana na prvom mjestu. Nadalje, istaknut će se važnost kulture darivanja kao ključnog alata za ostvarivanje prava i povlastica te usluga u osmanskom društvu te će se navesti primjeri najegzotičnijih i najposebnijih europskih darova.

U konačnici će se zaključiti zašto su odnosi između europskih zemalja i osmanskih sultana opstali nakon potpisivanja *ahdname* i obrazložiti koliku je važnost diplomacija imala kao politički, ali i trgovački alat u vanjskoj politici Osmanskog Carstva u 16. i 17. stoljeću.

2. *Ahdnama*

Galata, predgrađe Istanbula smješteno na Zlatnom rogu, predstavljala je urbano multikulturalno naselje i središte aktivnosti Europljana u prijestolnici Osmanskog Carstva. Još u 13. stoljeću, za vrijeme bizantske vladavine, Đenovljani su uspostavili autonomnu trgovačku koloniju na području Galate, koja je s vremenom poprimila izgled malenog talijanskog grada s brojnim crkvama, kamenim kućama i *piazzettom*, malim gradskim trgom.¹ Zbog svog strateškog položaja naselje je uživalo iznimnu gospodarsku važnost koja je privlačila brojne trgovce, pretežno s područja Venecije, Firenze i Dubrovnika. Nakon pada Carigrada 1453. godine upravitelj Galate, *podesta*, odlučuje predati naselje sultanu Mehmedu Fatihu. S obzirom na to da su se mirno pokorili, sultan je dozvolio stanovnicima Galate da zadrže svoje posjede i slobodno prakticiraju kulturne te vjerske običaje, uz izuzeće crkvene zvonjave.² Također, trgovci su zadržali pravo na slobodnu i sigurnu trgovinu za koju su plaćali carinske naknade. Naime, sultan Mehmed Fatih bio je ustrajan u provođenju ideje da novopokoreni Carigrad pretvori u gospodarski, kulturni i politički centar, ne samo Osmanskog Carstva već i cijelog svijeta. Politikom repopulacije te infrastrukturne obnove grada koji se nalazio u ruševnom stanju još od križarskog pohoda 1204. godine nastojao je revitalizirati stagnirajuće gospodarstvo. S vremenom je sve više ljudi sa zapada pristizalo u Galatu, zbog čega je u osmanskome društvu smatrana dijelom Europe. Prema opisu poznatog putopisca Evlije Čelebija, Galata je predstavljena kao leglo izopačenosti i poroka zbog 200 gostionica koje su u njoj poslovale.³ Prema Čelebijevoj procjeni, ondje su živjele 64 000 muslimana naspram 200 000 kršćana, no stvarna je brojka bila znatno manja. Poznato je da je broj grčkih kućanstava pao s 592 na 77 između 15. i 16. stoljeća, dok je muslimansko stanovništvo znatno naraslo, što potvrđuje izgradnja dvadeset pet novih džamija na području Galate.⁴ S druge strane, broj kršćana naglo je rastao za vrijeme ratova, kada su u Galatu pristizali kao zarobljenici koji bi ondje ostajali kao kućna posluga ili radna snaga. Iako se točna brojka ne zna, smatra se da ih je za vrijeme ratova moglo biti između osam i deset tisuća. Do sredine 17. stoljeća Galata je predstavljala europski grad sa zasebnim identitetom te izgledom različitim od ostatka Istanbula.

¹ Philip Mansel, *Constantinople: city of the world's desire, 1453-1924* (New York: St. Martin's Griffin, 1998), 12.

² Vjeran Kursar, *Croatian Levantines in Ottoman Istanbul* (Istanbul: The Isis Press, 2021), 22.

³ Eric R. Dursteler, *Venetians in Constantinople: Nation, Identity, and Coexistence in the Early Modern Mediterranean* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2006), 183.

⁴ Fariba Zarinebaf, *Mediterranean Encounters: Trade and Pluralism in Early Modern Galata* (Oakland: University of California Press, 2018), 62–74.

Kako bi regulirala položaj i kohabitaciju stranaca unutar Carstva, osmanska vlada služila se *ahdnamama*. Na području zapadne Europe koristio se naziv *kapitulacija*, što dolazi od latinske riječi *capitula*, koja označava poglavlje u sporazumu.⁵ Iako ne postoji definicija, *ahdnama* označava unilateralnu, privremenu te opozivu povelju koja garantira svim podanicima države s kojom je sklopljena, koji se nalaze na osmanskim teritoriju, osobnu sigurnost te zaštitu imovine dok su god njihove matične zemlje u prijateljskim odnosima s Osmanskim Carstvom. Privremenost i unilateralnost ove povelje posebno su se isticale potrebom da se obnavlja dolaskom svakog novog sultana na vlast. Pored vjerske slobode, *ahdname* su do 16. stoljeća pružale određenu dozu ekstrateritorijalnosti, odnosno dozvoljavale su strancima u Carstvu da žive pod nadležnosti zakonodavnog sustava matične države.⁶ S druge strane, bitno je istaknuti i komercijalnu ulogu *ahdnama* s obzirom na to da su europskim trgovcima omogućavale slobodnu i sigurnu trgovinu te boravak u gradovima i lukama zajedno s povoljnim poreznim te carinskim davanjima. Prema islamskom zakonu, svi europski trgovci koji u Galati provedu dulje od godinu dana smatrani su osmanskim podanicima te su bili podložni plaćanju džizije. Ipak, kako bi se izbjegle nesuglasice zbog navedenog zakona, slobodan boravak produžen je na deset godina te je u konačnici postao neograničen.⁷ Konačno, *ahdname* se mogu shvatiti i kao važan alat osmanske vanjske politike. Pored unosne zarade ostvarene preprodajom robe s istoka na zapad, *ahdname* su s europskim velesilama ugovarane i kako bi se uspostavili prijateljski međudržavni odnosi. Neovisno o njihovoj glavnoj namjeni, bile su ključan aspekt osmanske diplomacije te je upravo ona koja je ugovorena između Mehmeda Fatih i Đenovljana predstavljala temelj za daljnje sporazume s talijanskim gradovima-državama poput Venecije.⁸

3. Veleposlanik

Duž osmanskih luka i gradova europski trgovci organizirali su se prema državama iz kojih su potjecali. Na čelu svake nacije nalazio se veleposlanik koji je obnašao hibridnu dužnost diplomata i konzula, odnosno predstavnika trgovaca svoje države. Zbog fokusa koji su osmanske *ahdname* stavljale na komercijalna prava, uvjete i povlastice, trgovina je bila duboko isprepletana s diplomacijom. Stoga su se sposobni i dobro povezani trgovci često nalazili u ulozi veleposlanika, kao što je bio slučaj s engleskim trgovcem Williamom Harbornom, koji je uspješno potpisao prvu

⁵ Zarinebaf, *Mediterranean Encounters*, 92.

⁶ *Ibid.*, 92–93.

⁷ *Ibid.*, 94.

⁸ *Ibid.*, 95.

englesku *ahdnamu* s Osmanskim Carstvom.⁹ S druge strane, budući mletački veleposlanik, odnosno *bailo*, biran je iz redova visoko obrazovanih pripadnika patricijskog staleža od kojih je većina pohađala sveučilišta na kojima su izučavali humanističke znanosti, usredotočujući se na političku teoriju i misao. Pored studiranja, pojedini mletački veleposlanici usavršavali su svoje znanje obavljanjem trgovačke prakse u raznim mediteranskim lukama ili stupanjem u diplomatsku službu u nekom od veleposlanstava.¹⁰ U slučaju Francuske svaki je veleposlanik morao potjecati iz ugledne diplomatske obitelji ili posjedovati iskustvo stečeno radom u sklopu stalnog veleposlanstva u Istanbulu u vidu tajnika ili kurira.¹¹ Pored praktičnog iskustva u diplomaciji, status i bogatstvo, zajedno s pokroviteljstvom članova francuske elite, igrali su jednako važnu ulogu u odabiru budućeg veleposlanika, zbog čega su ponekad među iskusnijim kandidatima birani oni društveno potkovaniji. S druge strane, slanje veleposlanika koji nije uživao visok ugled u domovini moglo se protumačiti kao opadanje važnosti francusko-osmanskih odnosa. U konačnici, svi francuski veleposlanici posjedovali su određen omjer iskustva i društvenog statusa.¹² Dakle, bili oni visoko obrazovani diplomati ili obični trgovci, europski veleposlanici u pravilu su bili svestrani, ambiciozni, marljivi i veoma snalažljivi pojedinci koje je vlada zbog opsega njihovih zadataka pomno birala.

Službene dužnosti bile su raznolike i podjednako zahtjevne, ali može se zaključiti, neovisno o državi, da je osnovni i najvažniji zadatak svakog veleposlanika bilo zastupanje i promicanje interesa vlastite države i njezinih subjekata koji su boravili i poslovali na području Osmanskog Carstva. U slučaju dolaska novog sultana na prijestolje, veleposlanik je poseban napor ulagao u to da se potpisane *ahdname* poštuju, ali i da budu pravovremeno obnovljene po jednakim, ako ne i povoljnijim uvjetima.¹³ Ova obveza direktno se veže uz veleposlanikovu ulogu glavnog konzula, odnosno njegovu dužnost da predstavlja i štiti prava slobodne, neometane trgovine i ljudskog kretanja te da rješava sve sporove koji su nadilazili lokalnu konzularnu razinu. Primjerice, engleski veleposlanici sporove s osmanskom vladom rješavali su uz pomoć *takrira*, formalnih dokumenata

⁹ Emrah Safa Gürkan, „Bir Diplomasi Merkezi Olarak Yeni Çağ İstanbul'u”, *Antik Çağ'dan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Siyaset ve Yönetim II*, ur. Feridun M. Emecen i Coşkun Yılmaz (İstanbul: İBB Kültür AŞ, 2015), 375.

¹⁰ Lucette Valensi, *The Birth of the Despot: Venice and the Sublime Porte*, prev. Arthur Denner (Ithaca: Cornell University Press, 1993), 11.

¹¹ Nathan Michalewicz, „Franco-Ottoman diplomacy during the French Wars of Religion, 1559-1610” (doktorska disertacija, George Mason University, 2020), 28.

¹² Michalewicz, „Franco-Ottoman diplomacy”, 35.

¹³ Dursteler, *Venetians in Constantinople*, 30.

koji su predstavljali hibrid izjave i zakonske peticije.¹⁴ *Takrir* se mogao uputiti u slučaju kršenja članaka *ahdname*, poput naplate carina engleskim brodovima koji su imali pravo na slobodan prolaz kroz osmanske luke. Također, često su se koristili kako bi se riješila dugovanja osmanskih podanika prema engleskim trgovcima, kao i za slučajeve konfiskacija engleske robe u Istanbulu.¹⁵ Pored komercijalnih sporova, veleposlanici su rješavali i pojedine slučajeve nasilja lokalnog stanovništva prema Englezima. Primjerice, nakon poraza osmanske flote kod Çeşmea 1770. godine od Rusije Britanci u Izmiru postali su žrtve nasilja zbog sumnji da je Velika Britanija pomagala Rusiji.¹⁶ Povodom toga upućen je *takrir* znatno oštrijeg tona u kojem se naglasilo da je Velika Britanija istinski prijatelj Osmanskog Carstva te da se Britancima koji se nalaze u fizičkoj opasnosti ne smije odbiti zahtjev za zaštitom. Ovaj primjer pokazuje da je veleposlanik mogao intervenirati i na provincijalnoj razini kako bi se pobrinuo za sigurnost podanika svoje nacije i njihovih posjeda. Osim što ih je zastupao i štitio, veleposlanik je imao legalnu nadležnost nad svojom nacijom. Uzimajući za primjer Mlečane, *bailo* je igrao arbitražnu ulogu u rješavanju sporova unutar mletačke nacije te je zbog reputacije pravednog suca tu uslugu pružao i ostalim europskim trgovcima, veleposlanicima, pa čak i osmanskim podanicima.¹⁷ Između ostalog, veleposlanikov ured bavio se ovjeravanjem raznih pravnih i trgovačkih dokumenata koji su, osim u Osmanskom Carstvu, bili prihvaćeni i diljem Mediterana. Uzimajući Mletačku Republiku kao primjer, kada bi mletački brod napuštao Istanbul, veleposlanstvo bi potpisalo zdravstvenu ispravu koja potvrđuje da nije bilo kuge tijekom njihova boravka u prijestolnici, čime bi posada i putnici izbjegli karantenu u Veneciji.¹⁸

U vezi s mletačkim veleposlanikom, pored političke i konzularne dužnosti, bitno je istaknuti i onu vjerske naravi. Naime, Venecija je bila iznimno važna zaštitnica katolika na području Osmanskog Carstva sve dok tu ulogu nije preuzela Francuska u 17. stoljeću.¹⁹ Na mikrorazini, osim što je osiguravao prostor za obavljanje liturgija, veleposlanik je bio pokrovitelj umjetnika u Istanbulu koji su stvarali predmete i ukrase za katoličke crkve. Pored toga, bio je zadužen za otkup i oslobađanje sunarodnjaka porobljenih u Osmanskom Carstvu. Najbolji je primjer mletačka

¹⁴ Michael Talbot, *British-Ottoman Relations, 1661-1807 Commerce and Diplomatic Practice in Eighteenth-Century Istanbul* (Woodbridge: Boydell & Brewer Ltd, 2017), 175.

¹⁵ Talbot, *British-Ottoman Relations*, 181.

¹⁶ *Ibid*, 181.

¹⁷ Dursteler, *Venetians in Constantinople*, 30.

¹⁸ *Ibid*, 30.

¹⁹ *Ibid*, 31.

ahdnama, prema kojoj su svi zarobljeni Mlečani, uključujući ostale podanike u mletačkoj službi, morali biti u što kraćem roku predani veleposlaniku, osim ako se dobrovoljno preobrate na islam. U praksi su robovi rijetko oslobođani bez intervencije veleposlanika, posebno oni određeni za rad u arsenalu. Osim truda i vremena, otkupljivanje i oslobađanje porobljenih sunarodnjaka iziskivalo je dosta novca koji je dolazio iz proračuna osiguranog za potrebe diplomatske misije. S obzirom na velike troškove, mletački je Senat 1585. osnovao zakladu *Provveditori sopra Ospedali e Luoghi Pii*, čija je glavna zadaća bila osigurati novac potreban za otkup robova.²⁰

Može se zaključiti da se u srži diplomatske misije nalazilo razvijanje i unaprjeđenje postojećih odnosa. Uspjeh misije uvelike je ovisio o sposobnosti veleposlanika da stvori čvrstu mrežu utjecajnih prijateljstava u svim slojevima osmanskog društva, pri čemu se često koristio poklonima, pa i mitom.²¹ Osim običaja darivanja, koji je imao neizostavnu ulogu u diplomaciji, srdačan prijem i gostoljubljivost u zgradi veleposlanstva često su bili načini prikupljanja informacija i obavljanja određenih diplomatskih zadataka, poput sklapanja dogovora s velikim vezirom, sultanovom desnom rukom. Smatra se da je veleposlanstvo, centar svih događanja, konstantno bilo prepuno posjetitelja kojima su se obilni obroci pripremali više puta dnevno. Organiziranje večera i plesova bilo je jedna od češćih aktivnosti veleposlanika. Gosti tih prijema bili su visoki osmanski dužnosnici, bogati trgovci i veleposlanici drugih država.²² Osim socijalizacije, društvena okupljanja imala su znatnu političku ulogu u sklapanju strateških prijateljstava i poznanstava zahvaljujući kojima su veleposlanici dolazili do informacija o zbivanjima i stavovima na Porti. Uspostavljanje prijateljskih odnosa nije vrijedilo ništa ako se oni nisu mogli njegovati, stoga su bogata društvena zbivanja pomagala da ih veleposlanik održi i unaprijedi. Osim na druženjima, informacije su ponekad stizale izravno s Porte, gdje su se najviše iskazivali kršćanski preobraćenici na islam mletačkog podrijetla, poput glavnog čuvara Ferhat Ađe te glavnog dvorskog dragomana Skender Beya.²³

3.1 Članovi veleposlanstva

Uzimajući u obzir opseg i količinu zadataka koje je veleposlanik obavljao, jasno je da na diplomatsku misiju nije kretao sam, već s velikom pratnjom. Ostali članovi misije bili su službenici

²⁰ Eric R. Dursteler, „The Bailo in Constantinople: Crisis and Career in Venice’s Early Modern Diplomatic Corps”, *Mediterranean Historical Review* 16, 2 (2001), 8.

²¹ Dursteler, *Venetians in Constantinople*, 29.

²² Zarinebaf, *Mediterranean Encounters*, 80.

²³ Dursteler, „The Bailo in Constantinople”, 3.

veleposlanstva, pomoćno osoblje i sluge te članovi veleposlanikove uže i šire obitelji. Najvažniji službenici bili su glavni i pomoćni tajnik, računovođa, kućni liječnik te kapelan, dok su ostatak osoblja činili upravitelji kućanstva i posluga: kuhari, lakaji, konjušari i pismonoše. Također, dio veleposlanstva bili su i Osmanlije koji su djelovali kao *yasağcı* ili janjičari koje je veleposlanik plaćao za osiguranje i zaštitu.²⁴ Svako je veleposlanstvo u prijestolnici angažiralo janjičare te su po brojnosti varirali između dva i osam; Mlečani su ih imali četiri.²⁵ Dužnosti janjičara bile su brojne, pri čemu se ističe njihova uloga u osiguravanju pratnje članovima veleposlanstva, čuvanju zatvorenika te posredništvu između veleposlanika i njegovih muslimanskih susjeda.

3.1.1. Dragomani

Uz već nabrojene članove veleposlanikove pratnje, posebni spomen zaslužuju prevoditelji u službi veleposlanstva, dragomani, odnosno *tercümanlar*. Predstavljali su glavni faktor za obavljanje svih operacija veleposlanstva u multilingvalnom društvu Istanbula. Pretežno su dolazili iz kršćanskih obitelji europskog podrijetla, najčešće talijanskog i grčkog, dugo naseljenih u Osmanskom Carstvu.²⁶ Za razliku od ostalih članova diplomatske misije, dragomani nisu boravili u veleposlanstvu, već su posjedovali vlastite kuće u Peri, što ih je činilo stalnim stanovnicima Istanbula. Iako je talijanski korišten kao *lingua franca* na području istočnog Mediterana, za obavljanje svakodnevnih aktivnosti i pregovora u Osmanskom Carstvu bilo je potrebno, među ostalim, vladanje osmanskim, grčkim i slavenskim jezicima te poznavanje lokalnih običaja i pravila dvorskog protokola. Budući da su rijetki veleposlanici poznavali osmanski jezik, idealan dragoman utjelovljavao je oči, uši i jezik europskog veleposlanika na Porti.²⁷

Kao desnoj ruci veleposlanika, glavnom dragomanu povjereni su najosjetljiviji državni poslovi zbog čega je većinu vremena provodio na sjednicama osmanskog divana te u palačama važnih državnika, gdje su rješavali trgovačke sporove te prikupljali obavještajne podatke.²⁸ Dragoman je ujedno i zastupao veleposlanika koji se rijetko spuštao iz Pere u Istanbul. Ipak, u slučaju važnih sastanaka, uključujući i onaj sa sultanom, dragomani su bili stalna pratnja veleposlanika. Pored glavnog, veleposlanstvo je angažiralo i niže rangirane dragomane te one s

²⁴ Dursteler, *Venetians in Constantinople*, 39.

²⁵ Ibid, 39.

²⁶ G. R. Berridge, *British Diplomacy in Turkey, 1583 to the Present: A Study in the Evolution of the Resident Embassy* (Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009), 49.

²⁷ Dursteler, *Venetians in Constantinople*, 36.

²⁸ Berridge, *British Diplomacy in Turkey*, 51.

posebnim dužnostima, čije se područje djelovanja moglo razlikovati ovisno o dodijeljenom zadatku. Primjerice, kada bi putovao izvan Istanbula, *bailu* je pomagao *dragomano di strada*, koji je bio specijaliziran za rješavanje pograničnih sporova.²⁹ Nadalje, niže rangirani dragomani mogli su djelovati na tržnici te u luci Galata, gdje su služili kao prevoditelji trgovcima u rješavanju sporova s osmanskim službenicima.

S obzirom na to da su dragomani bili osmanski podanici i samim time ovisili o sultanu, veleposlanici su gajili određenu dozu zabrinutosti zbog potencijalnog ugrožavanja povjerljivih podataka veleposlanstva. Mletačko ih je veleposlanstvo često optuživalo da svjesno i namjerno izokreću *bailove* riječi na štetu Venecije kako bi zaštitili sebe od negativnih reakcija Osmanlija koji nad njima vladaju.³⁰ Kao odgovor na spomenuti problem Venecija 1551. godine pokreće program obrazovanja namijenjen mletačkim mladićima koji će izučavati istočnjačke jezike s ciljem stupanja na mjesto *dragomana* u veleposlanstvu. Plan je bio ove mlade studente jezika (*giovani di lingua*) pretvoriti u prevoditelje koji će biti jednako sposobni u svom radu kao što su odani Mletačkoj Republici. Učili su ih lokalni učitelji (*hoca*), a studenti bi se obvezali na službu u Istanbulu u trajanju od pet godina te se do početka 17. stoljeća njih više od deset redovno nalazilo u veleposlanstvu. Ipak, zbog manjka discipline, opasnosti od kuge i pojedinih slučajeva u kojima su se studenti oženili muslimankom te prihvatili islam, škola se okrenula obrazovanju djece osmanskih katolika.³¹ Iako je program uspješno obrazovao nove generacije dragomana, mletačko se veleposlanstvo i dalje oslanjalo na lokalne dragomane. Mletačka Republika nije bila jedinstvena u ovom pothvatu, što se vidi iz pokušaja engleskog veleposlanstva da obrazuje vlastite prevoditelje poslane iz Engleske zbog manjka povjerenja prema onim lokalnim. Očekivano je da svaki veleposlanik u svojoj službi teži imati onog dragomana kojem u potpunosti vjeruje i koji mu je odan, ali zbog težine obučavanja Engleza te njihova nepoznavanja lokalne kulture i običaja, ova se ideja nikada nije uspješno provela.³²

3.2. Zgrada veleposlanstva

Svi pripadnici diplomatske misije bili su smješteni u istom kompleksu veleposlanstva koje je nadzirao veleposlanik. S obzirom na to da je Galata bila komercijalni centar međunarodne

²⁹ Dursteler, *Venetians in Constantinople*, 36.

³⁰ Ibid, 37.

³¹ Ibid, 37.

³² Berridge, *British Diplomacy in Turkey*, 60.

trgovine, zgrade zapadnih veleposlanstva bile su smještene u neposrednoj blizini trgovaca. Međutim, učestali požari, prenapučenost četvrti te opasnost od bubonske kuge bili su glavni razlozi preseljenja na sjever, u vinograde Pere iznad Galate.³³ Odluka o preseljenju izazvala je pretežito negativne reakcije trgovaca. Primjerice, mletački trgovci, koji su se učestalo žalili na manjak zasebnih skladišta (*fondaco*), smatrali su da je preseljenje veleposlanstva na nepristupačnu Peru znak da veleposlanik u određenoj mjeri zapostavlja, odnosno stavlja u drugi plan dužnost zaštite i potpore koju je imao prema trgovcima svoje nacije. Ipak, optužbe nisu spriječile mletačkog *baila* da 1571. napusti glavnu rezidenciju u blizini tornja Galata te se trajno naseli u onu ljetnu, koja se nalazila u Peri.³⁴ Osim mira, tišine i ugodnijeg zraka ljeti, rezidencija je, smještena izvan zidina Galate, pružala znatno veći stupanj slobode, osobito noću jer kretanje nije bilo regulirano zatvaranjem vrata kao u Galati. Ubrzo su i ostale zapadne zemlje, shvativši prednost vinogradskog područja, odlučile pridružiti se *bailu* i smjestiti svoja predstavništva u Peru.

Francusko je veleposlanstvo dalo izgraditi vlastitu palaču krajem 16. stoljeća, kada je veleposlanik Savary de Bréves kupio šumovito zemljište u blizini mletačkog veleposlanstva. Zgrada podignuta u Ulici Tomtom pružala je jedinstven pogled na Bospor i Mramorno more.³⁵ Mletačko je veleposlanstvo bilo u neposrednoj blizini, pa su dvije zgrade bile povezane tajnim prolazom koji je bio otključan dok su odnosi dvije države bili prijateljski. S druge strane, engleski veleposlanik i njegova pratnja bili su smješteni u brojnim unajmljenim kućama prije izgradnje vlastite palače 1805. godine. U početku je kuće birala osmanska vlada, što je izazivalo nezadovoljstvo i negodovanje veleposlanika.³⁶ Opisane kao skućene i ruševne, često su bile zahvaćene požarima koji su bili nerijetka pojava u gusto naseljenom Istanbulu, prepunom drvenih građevina. William Harborne, prvi engleski veleposlanik, odsjedao je na Tophaneu kako bi bio što dalje od ostalih katoličkih veleposlanstava koja su se nalazila u Galati. Harborne, zvan i luteranski veleposlanik, odabrao je ovu lokaciju kako bih se udaljio od svojih europskih suparnika. Međutim, zbog pobune lokalnog stanovništva na glasne zabave i konzumaciju alkohola, Englezi su se morali preseliti na Peru, gdje su se nalazila ostala europska veleposlanstva. Također, u skladu s tadašnjim nepisanim pravilom, prvi nizozemski veleposlanik Cornelis Haga 1612. godine, nakon potpisivanja *ahdname*, podiže zgradu veleposlanstva u vinogradima Pere. O strukturi zgrade postoji jako malo

³³ Louis Mitler, „The Genoese in Galata: 1453-1682”, *International Journal of Middle East Studies* 10, 1 (1979), 77.

³⁴ Zarinebaf, *Mediterranean Encounters*, 80.

³⁵ Ibid, 80.

³⁶ Berridge, *British Diplomacy in Turkey*, 11.

podataka jer je dva puta stradala u požaru. U obnovama koje su uslijedile uspjele su se sačuvati jedino izvorne podstrukture zgrade.³⁷

Što se izgleda tiče, sve zgrade veleposlanstva imale su slična obilježja i prostorni raspored. Građene u stilu osmanskih konaka od drva, bile su podijeljene na privatni i javni dio te su imale zatvoreni vrtni prostor.³⁸ Javni dio obuhvaćao je kancelariju, dvoranu za sastanke te dvoranu za bankete. Dvorana za sastanke služila je za primanje službenih posjetitelja veleposlanstva i rješavanje pitanja pravne i administrativne prirode, dok je dvorana za bankete bila mjesto održavanja brojnih zabava, svečanosti i proslava. Uz raskošne dvorane, u javnom se dijelu mogla nalaziti i soba za učenje i usvajanje turskog jezika u slučaju da europska država želi obučiti vlastite dragomane. Privatni dio bio je podijeljen na glavnu sobu, gdje je spavao veleposlanik, te na sobe namijenjene ostalim članovima veleposlanstva, posluži i janjičarima. Bitno je istaknuti da se arhitektonsko-urbanistički plan svake zgrade veleposlanstva mogao razlikovati s obzirom na to da su često bile zahvaćene požarima, a samim time i obnavljane, proširivane te nadograđivane.

4. Mletačko veleposlanstvo; povijesni kontekst

Ulaskom sultana Mehmeda Fatiha u osvojeni Carigrad, Mletačka Republika odlučuje što prije uspostaviti prijateljske odnose s Osmanlijama kako bi zadržala stečena prava i status u tom strateški važnom gradu. Naime, Mlečani su u Carigradu prisutni još od doba Bizantskog Carstva. Njihova je uloga znatno ojačana 1082. godine kada, kao nagradu za pomoć u borbi protiv invazije Normana, car Aleksije I. Komnen Mlečanima dodjeljuje posebne carinske privilegije te gradsku četvrt na korištenje.³⁹ Povodom Četvrtog križarskog rata Mlečani su postali vlasnici tri četvrtine teritorija Bizantskog Carstva, što je obuhvaćalo i strateški važne otoke u Egejskom moru, poput Krete i Eubeje. Godine 1265. Mlečani ostvaruju pravo na *baila* koji je, prema bizantskim dokumentima, u Carigradu obnašao ulogu rektora i predstavnika mletačke nacije.⁴⁰ Unatoč skromnim počecima kao pomorske trgovačke države, Mletačka je Republika do početka 15. stoljeća dominirala trgovinom u istočnom Mediteranu zahvaljujući snažnoj mornarici te brojnim kolonijama i trgovačkim postajama. Ipak, već na kraju stoljeća Osmansko Carstvo pokrenulo je niz

³⁷ Hilary Sumner Boyd i John Freely, *Strolling through Istanbul. A guide to the city by Hilary Sumner Boyd and John Freely* (Istanbul: Redhouse Press, 1983), 446.

³⁸ Zarinebaf, *Mediterranean Encounters*, 80.

³⁹ Dursteler, *Venetians in Constantinople*, 23.

⁴⁰ Aygül Ağır, „From Constantinople to Istanbul: The Residences of the Venetian Bailo (Thirteenth to Sixteenth Centuries)”, *European Journal of Archaeology* 18, 1 (2015), 131.

uspješnih pomorskih pohoda u kojima Mletačka Republika gubi iznimno važne obalne posjede u Egejskom i Jonskom moru te na području Albanije. Kombinirano s francuskim napadima na sjeveru Italije i portugalskim ekspedicijama u Indiju koje su predstavljale prijetnju mletačkoj trgovini, Venecija pragmatično prihvaća novu realnost te odlučuje provoditi politiku neutralnosti, služeći se obrambenom snagom svoje mornarice te vještinama diplomatskog korpusa.⁴¹ Mletačka Republika bila je primarno komercijalna sila koja je prioritet nad kopnom uvijek davala obalnim područjima i otocima.

4.1. *Ahdnama*

Nastojeći očuvati svoju ulogu u istočnom Mediteranu te uviđajući da je za trgovinu važniji pristup teritoriju nego njegovo posjedovanje, mletačka vlada pojačava napore diplomatske misije u Istanbulu kako bi se pobrinula za sigurno i neometano djelovanje svojih trgovaca na području Osmanskog Carstva.⁴² Kao što je spomenuto, Mlečani nisu oklijevali u uspostavi prijateljskih odnosa s Osmanlijama, pa tako već u travnju 1454. godine potpisuju *ahdnamu* s Mehmedom Fatihom. Ova *ahdnama* predstavljala je ekstenziju one potpisane u Edirneu tri godine ranije, kojom su Mlečani ostvarili pravo na slobodnu trgovinu duž cijelog Carstva uz carinska davanja od dva posto. Ovo je predstavljalo znatno odstupanje od običaja bizantske vlasti u čije su vrijeme mletački trgovci bili u potpunosti oslobođeni svih carina. Mehmed II. *ahdnamom* iz 1454. podiže carinska davanja na pet posto.⁴³ Pored toga, Venecija se morala natjecati s ostalim konkurentima koji su posjedovali vlastite *ahdname*, poput Firence i Dubrovačke Republike, čije su komercijalne aktivnosti Osmanlije ciljano promovirali kako bi se umanjila snaga mletačkog monopola. Važno je spomenuti da su se *ahdname* sklopljene u narednim godinama oslanjale na reciprocitet i bilateralnost, odnosno obje strane obvezale su se na zaštitu trgovaca i robe od gusarskih napada te naknadu štete za izgubljena dobra i živote. Ipak, ta je zaštita uvjetovana izdašnim mletačkim novčanim davanjima, koja su 1478. iznosila deset tisuća zlatnika, a samo četiri godine kasnije taj je iznos skočio na pedeset tisuća.⁴⁴ Konačno, Mehmed II. dopustio je Mlečanima da zadrže pravo na *baila* stečeno u doba Bizantskog Carstva, pa je tako prvi mletački veleposlanik u prijestolnici bio Bartolomeo Marcello.

⁴¹ Dursteler, „The Bailo in Constantinople”, 2.

⁴² Daniel Goffman, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 164.

⁴³ Zarinebaf, *Mediterranean Encounters*, 97.

⁴⁴ *Ibid*, 97.

4.2. Članovi veleposlanstva

Srž mletačke diplomatske misije u Istanbulu činili su zgrada veleposlanstva (*bailato*) i njezin vrhovni upravitelj *bailo*. Hijerarhijski se *bailo* nalazio na čelu veleposlanstva, dok su njegovi službenici i sluge, zvani obitelj (*famiglia*), bili podijeljeni na višu obitelj (*famiglia alta*) i nižu obitelj (*famiglia bassa*) ovisno o zaduženjima. Veličina ove obitelji u prosjeku se kretala između dvadeset pet i trideset pet članova.⁴⁵ S obzirom na to da je ugled veleposlanstva igrao ključnu ulogu u ostvarivanju veza i napretku u osmanskome društvu, održavanje besprijekorne i uzvišene obitelji bilo je ključno za uspjeh mletačke diplomacije. Upravo iz tog razloga *bailo* je često od mletačkog Senata tražio dodatna financijska sredstva, kako bi mogao voditi kućanstvo dovoljno veliko da uspješno izvršava sve zadatke veleposlanstva te istovremeno ostavlja dostojanstven javni dojam. Višu obitelj činili su tajnik, tajnikov asistent (*coadiutore*), računovođa (*ragionato*), dragomani, studenti jezika (*giovani della lingua*), kapelan te kućni liječnik.⁴⁶

Tajnici su predstavljali najvažnije članove mletačkog veleposlanstva te su birani iz redova *cittadini originari*, elitnog staleža građanstva koji se nalazio odmah ispod patricija. Njihova glavna zadaća bio je prijenos svih informacija koje je *bailo* upućivao članovima Senata, konzulima, rektorima te brojnim drugim službenicima duž mletačkih prekomorskih posjeda. Budući da je mletačka vlada zahtijevala redovna i detaljna izvješća o zbivanjima na osmanskome dvoru, *bailo* je godišnje znao poslati više od 70 pisama, odnosno šest pisama mjesečno s prosjekom od pet do deset stranica.⁴⁷ Zbog sigurnosnih razloga pisma su bila šifrirana te su ona najvažnija pisana u više primjeraka i slana različitim rutama u Veneciju kako bi se smanjio rizik od neprijateljskog presretanja. Uzimajući u obzir količinu korespondencije i karijerno pogubne opaske Senata u slučaju njezina kašnjenja ili izostanka, nije teško pretpostaviti da se velik broj tajnika žalio na zdravstvene probleme koje im je njihova pozicija prouzrokovala. Primjerice, Antonio Milledonne zbog velikog je opsega pisama izgubio sposobnost korištenja jedne ruke, nakon čega je morao naučiti pisati drugom.⁴⁸ Također, igrali su ključnu ulogu u prikupljanju informacija jer su imali pristup stranoj pošti koja je prolazila kroz veleposlanstvo. Pored toga, prema potrebi obnašali su dužnost zamjenika veleposlanika, zbog čega su se znali izravno zateći u pregovorima o graničnim

⁴⁵ Dursteler, *Venetians in Constantinople*, 32.

⁴⁶ Ibid, 32.

⁴⁷ Ibid, 33.

⁴⁸ Ibid, 33.

sporovima te oslobađanju mletačkih robova.⁴⁹ Zbog opsega svih navedenih dužnosti Senat je u drugoj polovici 16. stoljeća odobrio da se u Istanbul pošalje pomoćni tajnik (*coadiutore*), koji je do tada bio prisutan samo kod veleposlanika u Rimu.⁵⁰ Prema pravilu, pomoćni tajnici dolazili su iz istog staleža kao glavni te su u prosjeku imali između 20 i 25 godina. Kao najznačajniji diplomatski teren, Istanbul je za ove mlade birokrate često predstavljao odskočnu dasku u daljnjoj karijeri. Pomoćni je tajnik obavljao svakodnevne funkcije, poput pisanja, prepisivanja, šifriranja te dešifriranja pisama, kao i nadgledanja bilježničkog protokola.

Osim tajnika i pomoćnog tajnika, od iznimne važnosti veleposlanstvu je bio računovođa (*rasonato*). On je vodio financijske zapise o novčanim izdavanjima veleposlanstva, što je uključivalo dnevne i carinske troškove pomoću kojih je sastavljao i slao izvještaje svaka tri mjeseca te je, po završetku *bailovog* mandata, bio dužan predati sve račune veleposlanstva na reviziju u Veneciju. Također, bio je zadužen za izdavanje akreditiva, čime se omogućavao siguran prijenos velikih količina novca, te je pregledavao popise robe na mletačkim brodovima prilikom njihova dolaska u Istanbul i odlaska iz njega kako bi utvrdio naknade za Mletačku Republiku.⁵¹

O duhovnim i vjerskim vrijednostima veleposlanstva brinuo se kapelan koji je držao dnevne mise u kapelici unutar kompleksa veleposlanstva, čime je pomagao očuvati religiozno i duhovno blagostanje članova mletačke diplomatske misije koji su se nalazili daleko od Rima. Također, nakon završetka službe *bailo* je mogao zadržati omiljenog kapelana u vidu duhovnog savjetnika u ostatku svoje političke karijere. Uz kapelana, veleposlanstvo je imalo vlastitog kućnog liječnika (*medico di casa*) koji je bio odgovaran za tjelesno zdravlje svih članova. U početku su to bili osmanski podanici, po pravilu Židovi, no zbog njihovih političkih veza češće su korišteni u diplomatske svrhe nego u one medicinske, zbog čega u 17. stoljeću mletački Senat opskrbljuje veleposlanstvo kršćanskim liječnikom.⁵²

S druge strane nalazi se niža obitelj koja je, unatoč svom nazivu, obavljala jednako važne poslove, koji su omogućavali skladno i neometano funkcioniranje *bailata*. Kućanstvom je upravljao majordom (*maestro di casa*), pazeći da sve sluge besprijekorno izvršavaju svoje zadaće. Osim što je nadzirao opskrbu namirnicama, morao je paziti na ponašanje posluge kako ne bi došlo

⁴⁹ Dursteler, *Venetians in Constantinople*, 33.

⁵⁰ Ibid, 34.

⁵¹ Ibid, 34.

⁵² Ibid, 35.

do svađa, sukoba ili čak nemoralnih poroka poput kockanja. Svaka kontroverzna radnja povećavala je rizik od osmanskog uplitanja u rad veleposlanstva, što je predstavljalo veliku prijetnju za *bailov* autoritet te rizik od ugrožavanja povjerljivih podataka. Prilikom dolaska u prijestolnicu, dužnosti majordoma bile su pronalazak smještaja i organiziranje ceremonijala i svečane gozbe koja se održavala u čast dolaska novog *baila*.⁵³ Osim majordoma, važno je istaknuti i *cavaliera*, koji je pomagao *bailu* u obavljanju zadataka pravne naravi, što je uključivalo dostavljanje sudskih poziva, vođenje istraga, ispitivanje svjedoka te izdavanje kazni unutar osmanskih pravnih ograničenja. Također, imao je ovlasti da zaplijeni robu, skladišta i domove, koji su bili pod ključem sve dok *bailo* ne bi donio konačnu presudu.⁵⁴

Ostatak kućanstva činila je posluga – kuhari, lakaji, sluge i konjušari – koja, za razliku od više obitelji, nije morala biti mletačkog podrijetla. Stoga su velik broj sluga činili Francuzi, Armenci, Grci, pa čak i muslimani.⁵⁵ Primjer su osmanskih podanika u službi mletačkog veleposlanstva janjičari angažirani za osiguranje i zaštitu te pismonoše (*portalettere*), koji su činili najbrojniji dio niže obitelji. Dolazeći pretežno s područja Crne Gore, pismonoše su opisani kao kršni i snažni mladići unatoč oskudnim životnim uvjetima. Za vrijeme ceremonija popunjavali su redove počasne povorke odjeveni u svečane odore ukrašene mletačkim simbolima. Unatoč tome što su svi do sada nabrojani članovi bili pretežno muškarci, postojao je malen broj žena u službi mletačkog veleposlanstva. Članovi više i niže obitelji omogućili su da od svih europskih veleposlanstava u Istanbulu mletačko bude najveće i najbrojnije te da zajedno s trgovcima dostojanstveno predstavlja Mletačku Republiku i njezine interese u dalekom Osmanskom Carstvu.

5. Francusko veleposlanstvo; povijesni kontekst

Za vrijeme osmanske konsolidacije teritorija u jugoistočnoj Europi u 16. stoljeću, na zapadu se istovremeno odvijala borba za prevlast nad kontinentom između Franje I., francuskog kralja, i Karla V., habsburškog cara. Neprijateljstvo između dvojice vladara seže još od izbora za cara Svetog Rimskog Carstva 1519. godine, kada Karlo V. biva izabran zahvaljujući dinastijskim vezama i znatnom novčanom lobiranju.⁵⁶ Upravljanje ogromnim habsburškim posjedima te novostečena titula učinili su Karla V. najmoćnijim vladarom Europe, što je znatno uznemirilo

⁵³ Dursteler, *Venetians in Constantinople*, 38.

⁵⁴ Ibid, 38.

⁵⁵ Ibid, 38.

⁵⁶ John Middleton, *World Monarchies and Dynasties* (Armonk, N.Y. : M.E. Sharpe, 2005), 307.

osjetljivi omjer snaga. Uviđajući habsburšku prijetnju, Franjo I. pokreće neuspješnu vojnu kampanju te biva zarobljen u Bici kod Pavije 1525. godine. Za vrijeme kraljevog zatočeništva u Madridu, njegova majka Louisa Savojska šalje izaslanika s brojnim poklonima u Istanbul, no on i njegova pratnja bivaju opljačkani i ubijeni na teritoriju Bosne.⁵⁷ U prosincu iste godine drugi izaslanik, hrvatski plemić Ivan Frankopan (Jean Frangipani), uspješno stiže na Portu, skrivajući kraljevo pismo u potpetici čizme. Iako sadržaj pisma nije poznat, sultanov odgovor, ispunjen riječima ohrabrenja, ukazuje na to da je Franjo zahtijevao osmansko savezništvo i pomoć u otvaranju istočnog fronta protiv Habsburgovaca kako bi smanjio pritisak na Francusku. Ovime Francuska započinje kontroverzno savezništvo s osmanskim sultanom Sulejmanom Veličanstvenim kako bi zaustavila širenje habsburške dominacije nad Europom i očuvala vlastiti teritorijalni integritet.

Početakom 1526. godine Franjo I. izlazi iz zatočeništva nakon potpisivanja mira kojim se odriče Napulja, Milana i Burgundije.⁵⁸ Francuski kralj tada se našao u neugodnoj poziciji te je morao uvjeravati svoje sunarodnjake i ostatak Europe u svoju odanost kršćanstvu, dok je istovremeno demonstrirao sultanu da je takve populističke izjave bio primoran povremeno iznositi. Ipak, te izjave nisu bile potpuno isprazne, što se vidi iz kraljeve težnje za francuskom zaštitom svih kršćana u svetim zemljama. Neizostavan dio ovog savezništva bila je i trgovina na Levantu u kojoj su Francuzi sudjelovali još od vremena Mameluka, ali u ograničenom kapacitetu, koncentrirajući svoje trgovačke aktivnosti pretežno u nekolicini egipatskih i sirijskih luka.⁵⁹ S obzirom na to da je Francuskoj Levant predstavljao iznimno važno tržište za izvoz proizvoda poput tekstila i vina, Osmanlije su smatrali da će novonastalo savezništvo pridonijeti razvoju vlastitih komercijalnih aktivnosti koje su znatno stagnirale nakon otvaranja novih portugalskih ruta.

5.1 *Ahdnama*

Savezništvo između dvije države formaliziralo se u jeku osmanskog poraza, kada Karlo V. zauzima Tunis, što Francusku navodi da u Istanbul pošalje diplomatsku misiju na čelu s Jeanom de la Foretom, čiji je primarni cilj bio jačanje vojnog savezništva i uspostavljanje daljnjih komercijalnih odnosa i privilegija. Dogovor je postignut 18. veljače 1536. godine, kada Francuska

⁵⁷ John Julius Norwich, *Four princes: Henry VIII, Francis I, Charles V, Suleiman the Magnificent and the obsessions that forged modern Europe* (New York: Atlantic Monthly Press, 2017), 63.

⁵⁸ Zarinebaf, *Mediterranean Encounters*, 103.

⁵⁹ *Ibid*, 101.

ostvaruje vlastitu *ahdnamu* po uzoru na mletačku.⁶⁰ Od najvažnijih članaka *ahdname* bitno je istaknuti prvi, koji je omogućavao podanicima Francuske slobodno kretanje unutar Carstva. Nadalje, drugi članak osigurao je bilateralnu trgovinu kojom su trgovci objiju država imali pravo na kupnju, prodaju i transport dobara kopnom i morem.⁶¹ Trećim člankom dozvoljena je uspostava konzulata koji su posjedovali pravnu nadležnost nad francuskom zajednicom u osmanskim gradovima. Konačno, omogućena je sloboda vjeroispovijesti francuskim podanicima u Carstvu. Međutim, smatra se da povelja nije službeno ratificirana zbog pogubljenja velikog vezira Ibrahim-paše, koji je vodio glavne pregovore s francuskim poslanikom La Foretom.⁶² Neovisno o tome, La Foret postaje prvi stalni francuski veleposlanik u Istanbulu, čime započinju službeni odnosi dvije naizgled potpuno različite države. Bitno je istaknuti da Osmansko Carstvo nije uzvratilo slanjem veleposlanika sve do početka 18. stoljeća, kada Mehmed Efendi stiže u Pariz kao prvi osmanski veleposlanik u Francuskoj, što ukazuje na unilateralnost odnosa u 16. i 17. stoljeću.

U kontekstu vojnog savezništva rezultati su bili poprilično zanemarivi. Uspješna suradnja ograničila se na nekolicinu pothvata, poput opsade Nice i Tripolija, dok su iscrpljujući osmanski pohodi protiv Perzije onemogućavali sultanu potpunu posvećenost ciljevima na Mediteranu. Ipak, najveća snaga ovog savezništva bila je prijatna zajedničkog francusko-osmanskog napada na zemlje Karla V., koja je kod cara izazvala stalni osjećaj straha i nesigurnosti.⁶³ Do preokreta dolazi 1559. godine, kada Francuska potpisuje mirovni sporazum s Habsburgovcima. Naime, Karlo V. svoje je Carstvo podijelio na španjolske posjede, kojima je vladao njegov sin Filip II., te austrijske posjede, pod kontrolom njegovog brata Ferdinanda I., koji je izabran za cara Svetog Rimskog Carstva tri godine ranije. Okončanjem ovog sukoba vojni aspekt francusko-osmanskog savezništva gotovo je zanemaren. No njega je nadživio onaj komercijalni, što potvrđuju podaci iz lučkog grada Marseillea iz sredine 16. stoljeća, ukazujući na trostruko povećanje prihoda. Trgovina u Crvenom moru i na području Plodnog polumjeseca naglo se razvila te se pod osmanskim nadzorom odvijala razmjena svile, vune, tapeta, parfema i začina s Dalekog istoka i Arabije za europsko oružje, srebro i bakar.

⁶⁰ Stanford J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Vol. 1. (Cambridge: Cambridge University Press, 1976), 97.

⁶¹ Zarinebaf, *Mediterranean Encounters*, 103.

⁶² *Ibid.*, 104.

⁶³ De Lamar Jensen, „The Ottoman Turks in Sixteenth Century French Diplomacy”, *The Sixteenth Century Journal* 16, 4 (1985), 459.

Iako su članci propisani *ahdnamom* iz 1536. bili *de facto* na snazi, prva službena *ahdnama* između Francuske i Osmanskog Carstva potpisana je 1569. godine, nakon uspješnih pregovora sultana Selima II. i posebnog izaslanika Claudea de Bourga.⁶⁴ Povodom toga uspostavlja se praksa da sve države bez vlastite *ahdname* trgovinu na Levantu obavljaju pod francuskom zaštitom, čime Francuska unutar osmanskog teritorija ostvaruje prioritetan položaj. Ova prednost odražavala se i na francuskog veleposlanika koji je uživao povlašten tretman na Porti u odnosu na svoje europske kolege. Nadalje, velika pažnja posvećena je osiguranju obostrane zaštite brodova, posade i tereta od gusarskih napada, kao i oslobađanju zarobljenika i robova te pomoći u slučaju brodoloma.⁶⁵ Također, francuski trgovci bili su od tog trenutka oslobođeni plaćanja džizije. Kao odgovor na povećanu trgovinu, u Marseilleu se grade tvornice tekstila i sapuna zajedno sa šećeranom, namijenjene stranim tržištima. Uz izgradnju novih industrijskih pogona, flota trgovačkih brodova povećava se s dvadeset na više od stotinu, čime Marseille preuzima od Venecije ulogu glavne kršćanske luke za trgovinu na Levantu.⁶⁶ Najveći dio prihoda ostvaren je trgovanjem začinima s Istokom, uvezenim kroz Kairo, koja je bila potpomognuta razgranatom mrežom konzula uspostavljenom duž cijelog Mediterana.

Francuski uspjeh ne prolazi neopaženo, pa čak i španjolski kralj Filip II. šalje izaslanstvo u Istanbul kako bi sklopio mirovni sporazum s Osmanlijama te pokušao uspostaviti trgovačke odnose.⁶⁷ Smatra se da je veleposlanik Jacques de Germigny uspješno zaustavio potpisivanje španjolske *ahdname*, no 1578. godine u Istanbul stiže engleski trgovac William Harborne s istim ciljem te 1580. uspješno ostvaruje trgovačke privilegije u rangu s onim francuskim. Germigny je hitno reagirao te uz pomoć raskošnih poklona i čvrstih veza s admiralom Uluçom Alijem spriječio potvrđivanje engleske *ahdname*.⁶⁸ Istovremeno Germigny obnavlja francuske, pa tako prema *ahdnami* iz 1581. godine sve ostale države, uz izuzetak Mletačke Republike, moraju ploviti isključivo pod francuskom zastavom, pri čemu se posebno ističe Engleska. Ovime se formalizira praksa iz *ahdname* usvojene 1569. godine po kojoj su ostale države plaćale Francuskoj naknadu za zaštitu te su ovisile o francuskom veleposlaniku za svu legalnu pomoć.⁶⁹ Ipak, nedugo nakon toga

⁶⁴ Zarinebaf, *Mediterranean Encounters*, 105.

⁶⁵ Ibid, 106.

⁶⁶ Ibid, 108.

⁶⁷ De Lamar Jensen, „The Ottoman Turks”, 465.

⁶⁸ Michalewicz, „Franco-Ottoman diplomacy”, 92.

⁶⁹ Ibid, 93.

situacija se znatno pogoršava kada sultan Murat III. poziva kralja Henrika III. da pošalje službenog predstavnika na ritualno obrezivanje njegovog najmlađeg sina Mehmeda. Henrik je strepio od reakcije pape i svog španjolskog rivala Filipa II., stoga odlučuje zadržati osmanske izaslanike u Veneciji čak tri mjeseca, nakon čega im je dopušten ulazak u Pariz.⁷⁰ Iako su toplo primljeni, Henrik odbija osmanski poziv, pravdajući svoju odluku religijskim principima. Kako bi situacija bila još gora, veleposlanik Germigny također se nije pojavio na ceremoniji obrezivanja zbog navodnih neljubaznosti koje su mu iskazali određeni osmanski državnici.⁷¹ Ova nespretna diplomatska greška skupo je koštala Francusku, što dokazuje činjenica da William Harborne bez poteškoća 1583. godine potpisuje *ahdnamu* unatoč francuskim prigovorima.

Godine 1604. vrsni veleposlanik François Savary de Brèves potpisuje do tada najpovoljnije *ahdname* kojima francuskim trgovcima omogućuje zavidne porezne i carinske olakšice te imunitet od gusarskih napada. Nadalje, Francuska ovom poveljom ostvaruje status zaštitnika katolika u Levantu i kršćanskih svetih mjesta u Jeruzalemu.⁷² Može se zaključiti da vojni aspekt francusko-osmanskog savezništva nije ispunio očekivanja, što zbog polovičnog francuskog angažmana u ranim pomorskim akcijama, što zbog pretjeranog osmanskog fokusiranja na rat s Perzijom. Unatoč tome, Osmansko Carstvo nastavilo je igrati važnu ulogu u francuskoj vanjskoj politici, što dokazuje podatak da je na početku 17. stoljeća 25% budžeta namijenjenog za troškove veleposlanstva odvojeno samo za Istanbul.

5.2. Članovi veleposlanstva

Nakon što je izabran, francuski veleposlanik započeo bi višemjesečno putovanje prema Istanbulu u pratnji brojnih suradnika i sluga. Nažalost, zbog učestale prakse da se u veleposlanikovoju pratnji navode samo plemići, danas ima jako malo podataka o drugim zaposlenicima i slugama. Najdetajniji uvid u članove i veličinu pratnje pruža izvješće veleposlanika Salignaca iz 17. stoljeća prema kojem se pratnja sastojala od trideset tri člana, među kojima se ističu tri tajnika, dva kuhara, tri sluge, kapelan, sokolar, kirurg, blagajnik, *maistre d'hôtel* (majordom) te dragoman.⁷³ Na temelju nabrojanih članova može se povući paralela između sastava francuskog i mletačkog veleposlanstva, što naizgled potvrđuje teoriju da su Francuzi svoje

⁷⁰ Jensen, „The Ottoman Turks”, 467.

⁷¹ Ibid, 467.

⁷² Zarinebaf, *Mediterranean Encounters*, 108.

⁷³ Michalewicz, „Franco-Ottoman diplomacy”, 44–45.

veleposlanstvo oblikovali po uzoru na mletačko. Također, brojnost osoblja podudarala se između dva veleposlanstva, odnosno fluktuirala je između 25 i 35 članova.⁷⁴ Osim službene i privatne obitelji, francuski plemići, trgovci te *ad hoc* izaslanici činili su povremene posjetitelje veleposlanstva koji su odlazili i dolazili sukladno obvezama te kojima su vrata uvijek bila otvorena jer su obavljali poslove direktno povezane s francuskom krunom. S obzirom na broj članova, kako stalnih tako i privremenih, veleposlanstvo nikada nije bilo prazno. U slučaju rotacije veleposlanika, tajnik bi preuzeo glavnu dužnost te bi s nekolicinom sluga omogućavao daljnje djelovanje veleposlanstva sve do dolaska novog veleposlanika.

5.3. Poteškoće

Najveće poteškoće francuskog veleposlanstva predstavljali su manjak redovne komunikacije zbog velike udaljenosti te izdašni troškovi održavanja i vođenja veleposlanstva. Naime, pisma na relaciji Istanbul – Pariz te obrnuto znala su putovati dva, a nekada i tri mjeseca, što je veleposlaniku znatno otežavalo djelovanje.⁷⁵ Zbog kašnjenja u komunikaciji sva je odgovornost bila na veleposlaniku koji je morao odlučivati na licu mjesta prema vlastitom nahođenju u nedostatku pravovremenih naredbi. Iako službena ruta nije postojala, pisma iz Istanbula najčešće su išla preko Dubrovnika ili Venecije, u kojima je Francuska imala uspostavljene predstavnike. Posebice se ističe francuski veleposlanik u Veneciji, koji je bio vrlo važan posrednik u komunikaciji jer je često bio zadužen za prosljeđivanje kraljevih naputaka namijenjenih veleposlaniku u Istanbulu.⁷⁶

Troškovi održavanja veleposlanstva bili su poprilično visoki te je veleposlanik uvijek bio u dugovima unatoč redovnom priljevu novca od Krune. Često bi se primljeni novac iskoristio za otplatu prethodno akumuliranog duga te kao sigurnosni zajam za vraćanje budućeg duga, što bi prouzrokovalo začarani krug.⁷⁷ Posudba novca od lokalnih vjerovnika bila je jedini način da veleposlanik pokrije trošak silnih poklona koji su u osmanskom društvu služili kao jedan od glavnih alata za ostvarivanje diplomatskih ciljeva. Naime, nije bilo neobično da veleposlanik svoj godišnji budžet potroši samo na poklone za prvu audijenciju sa sultanom. Osim na poklone, novac se trošio na slanje pisama i paketa, održavanje kućanstva te isplatu zaposlenika, dragomana i janjičara u

⁷⁴ Michalewicz, „Franco-Ottoman diplomacy”, 48.

⁷⁵ Ibid, 39.

⁷⁶ Ibid, 42.

⁷⁷ Ibid, 57.

službi veleposlanstva.⁷⁸ Međutim, situacija se poboljšala u 16. stoljeću, kada francuski kralj omogućuje veleposlaniku uzimanje naknade od dva posto na svu prodanu robu francuskih trgovaca u Istanbulu. Također, sultan je dopustio naplaćivanje komercijalnih usluga onim državama koje su trgovale pod zaštitom francuske zastave, što je osiguralo dodatni prihod. Iako je Francuska u početku svoje „nesveto” savezništvo s Osmanlijama pravdala kao sredstvo za promoviranje i zaštitu kršćanstva na istoku te jačanje francuske trgovine, obustavljanje zajedničkih vojnih akcija dovelo je do toga da ovi aspekti postanu fokalni dio prijateljskih francusko-osmanskih odnosa u narednim godinama.

6. Englesko veleposlanstvo; *ahdnama*

Sve do 16. stoljeća potrebe engleskog tržišta za robom iz Levanta zadovoljavali su strani trgovci, pretežno oni iz Mletačke Republike. Ipak, opskrba dobrima poput začina i svile bila je strogo uvjetovana vanjskim zbivanjima, koja su znatno fluktuirala. Nemogućnost Engleske da utječe na stabilnost lanaca opskrbe prouzrokovala je potrebu kraljice Elizabete za pokretanjem vlastite trgovačke aktivnosti na području Levanta. Budući da je Levant spadao pod upravu Osmanskog Carstva, uspostava prijateljskih odnosa sa sultanom bila je preduvjet za obavljanje bilo kakvog trgovačkog pothvata. Naime, engleski trgovci nisu htjeli plaćati naknade i ploviti pod francuskom zastavom koja je imala monopol na zaštitu ostalih europskih država.⁷⁹ Odluci kraljice Elizabete prethodila je uspješna uspostava kontakta između pojedinih engleskih trgovaca i Osmanlija. Smatra se da je prvi engleski trgovac pod osmanskom zaštitom bio Anthony Jenkinson, kojemu je 1553. godine sultan Sulejman Veličanstveni podario dozvolu (*berat*) za slobodnu trgovinu i siguran prolaz kroz osmanske zemlje.⁸⁰ Zahvaljujući pozitivnim interakcijama, kraljica Elizabeta započinje pregovore o potpisivanju prve engleske *ahdname*. Sultan Murat III. 1580. odobrava sklapanje *ahdname* koja je sadržavala dvadeset tri članka potpuno ravnopravna onima iz francuske i mletačke povelje.⁸¹ Među uobičajenim člancima koji garantiraju slobodnu i sigurnu trgovinu bitno je istaknuti onaj koji omogućava engleskim brodovima slobodan prolazak kroz sve osmanske luke i zaštitu od brodoloma te obećava povrat otuđene robe. Kako bi se službeno potvrdila *ahdnama*, osmanski zakon nalagao je da kraljica pošalje veleposlanika u Istanbul na

⁷⁸ Michalewicz, „Franco-Ottoman diplomacy”, 66–67.

⁷⁹ Eda Nur Yavuzaslan, „Anglo-Turkish Relations Between 1580 and 1603”, *Journal of Anglo-Turkish Relations* 4, 2 (2023), 52.

⁸⁰ Zarinebaf, *Mediterranean Encounters*, 109.

⁸¹ *Ibid*, 109.

audijenciju sa sultanom.⁸² Krajem studenog 1582. za prvog engleskog veleposlanika odabran je iskusni poslovni čovjek i trgovac William Harborne, koji u Istanbul stiže u travnju 1583.

6.1 *Levant Company*

Ohrabreni uspješnim ishodom, dvanaest engleskih trgovaca u rujnu 1581. osnivaju *Turkey Company*, trgovačko društvo koje je od kraljice Elizabete dobilo kraljevsku povelju za obavljanje komercijalnih aktivnosti na području Osmanskog Carstva uz monopol u trajanju od sedam godina.⁸³ Kraljičina povelja nakon isteka nije bila obnovljena, već se 1592. godine *Turkey Company* ujedinio s *Venice Companyjem*, društvom koje je kontroliralo trgovinu na području Jonskih otoka, tada pod mletačkom vlasti, čime je formirano novo udruženje, zvano *Levant Company*.⁸⁴ *Levant Companyju* dodijeljen je monopol na trgovinu u trajanju od dvanaest godina, povodom čega dolazi do znatnog povećanja komercijalnih aktivnosti na području Levanta. Ističući isprepletenost trgovačke i političke prirode engleskog veleposlanstva, sve troškove diplomatske misije pokrio je *Levant Company*, što je, pored troška slanja misije u Istanbul i održavanja zgrade veleposlanstva i njegovih članova, uključivalo i plaću veleposlanika, za koju je poznato da je 1660. iznosila deset tisuća španjolskih dolara.⁸⁵ Osim redovne plaće, veleposlanik je primao dnevnicu od sultana, no ona je u većini slučajeva završavala kod osmanskih službenika zaduženih za njezinu raspodjelu. Prema pojedinim izvorima, sultan je godišnje za engleskog veleposlanika izdvajao značajnu svotu novca, koja se kretala oko £500.⁸⁶ Konačno, ovisno o njegovom znanju i snalažljivosti, veleposlanik se mogao koristiti brojnim drugim načinima kako bi ostvario privatnu zaradu. Primjerice, trgovinom dragulja, prodajom vina koje je uvezio bez carinskih davanja te špekulacijom na tržištu raznih valuta koje su cirkulirale u Istanbulu. Neizostavna je i učestala prodaja *berata* namijenjenih za veleposlanikovu pratnju. Budući da su *berati* nositelji oslobađali od plaćanja džizije, njihove najčešće kupce predstavljali su bogati Grci, Armenci i Židovi.⁸⁷

Budući da Osmansko Carstvo nije bilo važan faktor u engleskoj vanjskoj politici sve do kraja 17. stoljeća, dužnosti trgovačke naravi prirodno su imale prioritet nad ostalima, čemu je pridonijela činjenica da je *Levant Company* financirao cijelu diplomatsku misiju u Istanbulu. Stoga

⁸² S. A. Skilliter, „The organization of the first English embassy in Istanbul in 1583”, *Asian Affairs* 10, 2 (1979), 160.

⁸³ Zarinebaf, *Mediterranean Encounters*, 109.

⁸⁴ Talbot, *British-Ottoman Relations*, 23.

⁸⁵ A. C. Wood, „The English Embassy at Constantinople, 1660-1762”, *The English Historical Review* 40, 160 (1925), 535.

⁸⁶ Berridge, *British Diplomacy in Turkey*, 28.

⁸⁷ Wood, „The English Embassy”, 536.

je veleposlanikov prioritet bio štititi interes i monopol *Levant Companyja*, rješavati sporove među trgovcima i naplatiti sve propisane konzularne naknade, poput *consulagea* koji su engleski trgovci plaćali *Levant Companyju* kako bi ostvarili zaštitu i slobodan prolaz kroz trgovačke postaje.⁸⁸ Također, *Levant Company* od veleposlanika je očekivao da redovno ugosti engleske trgovce, trgovačke agente, brodske kapetane, časnike, diplomate, kao i sve ostale važne posjetitelje koji su stizali iz domovine i čiji je posjet mogao pridonijeti sklapanju novih komercijalnih poslova. Bitno je istaknuti da je veleposlanik bio dvojno obvezan izvršavati trgovačke poslove *Levant Companyja* i političke naredbe Krune. Dualnost naredbi bila je prisutna sve do 19. stoljeća, kada zbog otežanog financiranja i znatnog razvoja vanjsko-političkih interesa engleska kruna u potpunosti preuzima vođenje i financiranje veleposlanstva.

Držeći se trgovine, Engleska je ostvarila velik profit uvozom začina, posebice papra, koji je pomorskim putovima donesen iz Indije, te sirove, neobrađene svile koja je do 18. stoljeća činila četiri petine dobara uvezenih s Levanta.⁸⁹ S druge strane, na teritorij Osmanskog Carstva Englezi su izvozili velike količine obojenog sukna i ostale vunene tkanine. Također, kao protestanti, engleski trgovci ignorirali su papin embargo na izvoz oružja, municije i metala u Osmansko Carstvo. Veleposlanik Sir Henry Lello već je 1601. uspio osigurati povoljnu carinsku stopu od 3%, što je engleskim trgovcima podarilo znatnu prednost nad njihovim europskim konkurentima koji su bili podvrgnuti stopi u iznosu od 5%.⁹⁰ Obnavljanjem *ahdname* 1675. godine ukidaju se sve naknade trgovcima osim one carinske te Engleska dobiva pravo da državama koje nisu imale potpisane *ahdname* s Osmanskim Carstvom ponudi trgovinu pod svojom zastavom. Također, engleski trgovci ostvaruju monopol nad pomorskom trgovinom između Istanbula i egipatskih luka koja je do te točke bila nedostupna Europljanima.⁹¹

Unatoč prednosti koju je u početku uživala trgovina, politički aspekt veleposlanstva bio je prisutan od samog početka, što je vidljivo iz primjera prvih engleskih veleposlanika koji su nastojali uvjeriti Osmanlije u obostranu korist ratovanja protiv Španjolske.⁹² Naime, katolička Španjolska bila je voditelj protureformacije te je vršila značajan pritisak na protestantsku Englesku, dok je za Osmanlije predstavljala jasnog neprijatelja zbog njenih posjeda u Italiji i na obali Sjeverne

⁸⁸ Wood, *The English Embassy*”, 535.

⁸⁹ Zarinebaf, *Mediterranean Encounters*, 137.

⁹⁰ *Ibid.*, 110.

⁹¹ *Ibid.*, 112.

⁹² Wood, *The English Embassy*”, 533.

Afrike. Zahvaljujući tome, veleposlanstvo je služilo kao polazna točka za uspostavljanje prijateljskih odnosa s Osmanskim Carstvom na koje se gledalo kao na potencijalnog saveznika.⁹³

6.2 Članovi veleposlanstva

Kao i kod prethodno spomenutih veleposlanstava, engleskog su veleposlanika također pratile dvije obitelji, privatna i službena. Privatna obitelj sastojala se najčešće od supruge i djece u slučaju oženjenih veleposlanika. Unatoč tome što je pozicija veleposlanika za žene bila neostvariva zbog njihovog navodno krhkog karaktera, pretjerane podložnosti tračanju te „dugog jezika”, dokazale su se kao iznimno važne figure u vođenju i nadgledanju kućanstva, savjetovanju mlađih zaposlenika te organiziranju brojnih politički važnih događaja, od piknika do velikih večera i plesova.⁹⁴ Među ženama veleposlanika posebno se ističe Lady Mary Wortley Montagu, supruga Edwarda Wortleyja Montagua, koja je poznata po zbirci pisama *Turkish Embassy Letters* u kojoj slikovito opisuje svoje doživljaje tijekom boravka u Carstvu. Pružajući detalje o svakodnevnom životu u Peri, Lady Mary ukazuje na prisutnost i brojnost različitih stranih zajednica na jednom mjestu, odnosno na jezičnu, vjersku, kulturološku i etničku raznolikost.⁹⁵ U jednom od pisama navodi da se u njezinom domu, referirajući se na zgradu veleposlanstva, u kojoj živi privatna obitelj veleposlanika, govori preko deset jezika:

*Moji su konjušari Arapi; moji lakaji Francuzi, Englezi i Nijemci; moja medicinska sestra je Armenka; moje kućne pomoćnice Ruskinje; najmanje šest drugih sluga Grci; moj je majordom Talijan; moji su janjičari Turci.*⁹⁶

Prema promatranjima Lady Mary, može se zaključiti da je Pera, dom brojnih europskih veleposlanika, bila pravo multikulturalno središte, gdje su se govorili razni jezici svijeta i gdje su živjeli razni europski stanovnici upravo zahvaljujući razvoju trgovine i diplomacije.

S druge strane, službenu obitelj predstavljali su svi zaposlenici veleposlanstva, od kojih su najvažniji bili tajnici i atašei. Do početka 19. stoljeća u veleposlanstvu su istovremeno djelovala dva tajnika. Jednog od njih zapošljavao je i plaćao *Levant Company* kako bi svu svoju pažnju usmjerio u nadgledanje trgovačkih poslova veleposlanstva. Ovaj komercijalni tajnik istovremeno

⁹³ Yavuzaslan, „Anglo-Turkish Relations”, 52.

⁹⁴ Berridge, *British Diplomacy in Turkey*, 37.

⁹⁵ Zarinebaf, *Mediterranean Encounters*, 252.

⁹⁶ Lady Mary Wortley Montagu, *Turkish Embassy Letters*, ur. Malcolm M. Jack. (London: Virago Books, 1994), 122.

je obavljao dužnost kancelara engleskog trgovačkog naselja u Istanbulu te je, unatoč tome što nije imao kraljevski nalog, mogao zamijeniti veleposlanika u slučaju njegovog odsustva.⁹⁷ Drugi tajnik, privatni, kojeg je birao veleposlanik, bavio se poslovima političke naravi te je bio znatno manje plaćen od komercijalnog.

Nadalje, atašei su bili mlađi diplomati kojima je služba u veleposlanstvu predstavljala odskočnu dasku za daljnji rad u diplomaciji ili politici. Istanbul je uvijek bio tražena destinacija zbog svog legendarnog statusa i egzotičnosti te je predstavljao čvrstu podlogu za uvježbavanje diplomatske struke, tim više u kasnom 18. stoljeću, kada se krenulo raspravljati o rješavanju „istočnog pitanja“, odnosno znatnom slabljenju Osmanskog Carstva. Nerijetko su oni bili sinovi veleposlanikovih prijatelja i političkih saveznika, pa čak i članovi njegove šire obitelji.⁹⁸ Ovisno o raspoloženju veleposlanika, atašeima se povjeravalo sve, od odgovornih i važnih poslova do onih rutinskih činovničkih. Unatoč tome što nisu bili plaćeni za svoj rad, veleposlanstvo im je osiguravalo smještaj te pružalo iznimno dragocjeno radno okruženje u kojem su mogli izučavati diplomatske poslove.⁹⁹ Pored diplomatskih atašea, od velike su važnosti bili i oni vojni, čiji je zadatak bio obavještavanje o vojnoj pripravnosti osmanske vojske, stanju osmanske flote te pomaganje u obuci osmanskih vojnika.

Od ostalih članova veleposlanstva bitno je spomenuti i rizničara, čija je dužnost bila isplaćivati osmanske poreze te prikupljati novac namijenjen *Levant Companyju*.¹⁰⁰ Pored njega, veleposlanstvo je imalo i doktora koji je povremeno davan na posudbu sultanu i drugim visokim osmanskim dužnosnicima. Među ostalim članovima ističu se kapelan, batler, kuhar, sluge, spremačice, konjušar te brojni paževi. Vidljivo je da je svako veleposlanstvo imalo isti obrazac što se tiče članova kućanstva i njihovih dužnosti te da odstupanja u strukturi posluge nisu uočljiva. Naravno, postojala su odstupanja u veličini veleposlanstava jer je svako od njih raspolagalo različitim budžetom.

7. Nizozemsko veleposlanstvo; povijesni kontekst

Odnos Nizozemske i Osmanskog Carstva razvio se iz želje za uništenjem zajedničkog neprijatelja, moćnog Habsburškog Carstva. Naime, Nizozemska je pod vlast dinastije Habsburg

⁹⁷ Berridge, *British Diplomacy in Turkey*, 38.

⁹⁸ Ibid, 41.

⁹⁹ Ibid, 41.

¹⁰⁰ Berridge, *British Diplomacy in Turkey*, 45.

došla 1477. godine, kad je Maksimilijan I. Habsburški stupio u brak s Marijom od Burgundije.¹⁰¹ Marija je bila jedino dijete burgundijskog vojvode Karla, samim time i direktna nasljednica bogatih posjeda u srcu Europe, među kojima se ističu Nizozemska i Flandrija, pokrajine s bogatim trgovačkim potencijalom. U povijesti je bila ustaljena praksa da se granice, osim ratovanjem, šire i strateškim sklapanjem dinastijskih brakova, u čemu su Habsburgovci bili istaknuti. Međutim, miroljubljivi odnosi nisu dugo potrajali zbog nametanja prevelikih poreza kako bi se financirali brojni ratovi Španjolske. Također, u spomenutim pokrajinama dolazi do širenja protestantizma, točnije ogranka zvanog kalvinizam, koji se protivio instituciji Katoličke crkve i njezinim doktrinama.¹⁰² Očekivano, kao glavni predstavnik i zaštitnik katoličanstva u Europi, španjolski kralj Filip II. negativno reagira na pokušaje reformacije te 1568. godine započinje agresivni progon svih nevjernika na području Nizozemske. Dio stanovništva predvođen nizozemskim aristokratom Vilimom I. diže pobunu protiv svog španjolskog vladara. Iako su Španjolci bili uspješniji u kopnenim borbama, Vilim se oslanjao na flotu nizozemskih pobunjenika zvanih gezi, koji su Španjolicima nanosili ogromne gubitke napadajući njihove obalne gradove i potapajući velik broj brodova i dragocjenog tereta.¹⁰³ Kako bi osigurala neovisnost, prioritet Nizozemske bio je pronalazak vojnih i gospodarskih saveznika. Pored Engleske i Francuske, Nizozemci su ozbiljno razmišljali o potencijalnom savezništvu s dalekim Osmanskim Carstvom, koje je, zahvaljujući svojoj zastrašujućoj kopnenoj vojsci i snažnoj pomorskoj floti, predstavljalo jednu od najvećih prijetnji habsburškoj hegemoniji na području Europe. Također, pristup tržištu na osmanskome Levantu osigurao bi Nizozemskoj stabilan izvor prihoda za financiranje vlastitog rata za nezavisnost. Zanimljivo je da su već spomenuti gezi, pored korištenja crvenih zastava s polumjesecom na svojim brodovima, plovili pod motom *Liever Turks dan Paaps*, što je značilo *Bolje biti Turčin nego papist*.¹⁰⁴ Iako strogo simboličan, ovaj slogan odražavao je intenzitet vjerske netrpeljivosti između Španjolaca i Nizozemaca.

¹⁰¹ Benjamin Curtis, *The Habsburgs: The History of a Dynasty* (Ujedinjeno Kraljevstvo: Bloomsbury Academic, 2013), 35.

¹⁰² Ari Bülent. „The first Dutch ambassador in Istanbul: Cornelis Haga and the Dutch capitulations of 1612.” (Doktorska disertacija, Sveučilište Bilkent u Ankari, 2003), 38.

¹⁰³ „Gezi”, Hrvatska enciklopedija, pristup stranici 1. 9. 2023., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=21876>

¹⁰⁴ A. H. de Groot, *The Ottoman Empire and the Dutch Republic: a history of the earliest diplomatic relations, 1610–1630* (Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 2012), 51.

Prvi kontakt između ove dvije države ostvaren je zahvaljujući ključnoj ulozi poznatog židovskog bankara Josepha Nasija.¹⁰⁵ Nasi je za vrijeme inkvizicije pobjegao iz Portugala i pronašao utočište u Istanbulu, gdje je stekao visok društveni status i brojne gospodarske i političke veze. Naime, bio je izuzetno blizak sa sultanom Sulejmanom I. te ga je redovno izvještavao o tijeku i važnosti nizozemske pobune, što je sultana potaknulo da pošalje pismo podrške. Htio je ujediniti pobunjene kalvinističke protestante u Nizozemskoj i Moriske u Španjolskoj te novonastalom koalicijom srušiti Habsburgovce, što potvrđuju dva poslana pisma, jedno predstavniku muslimanske zajednice u Španjolskoj, a drugo vođi protestantske zajednice u Nizozemskoj.¹⁰⁶ Iako su pisma uspješno zaprimljena, sultanova željena koalicija nije se realizirala. Ipak, odnosi oživljavaju 1603. godine, kad Nizozemci zauzimaju luku Sluis od Španjolaca, prilikom čega oslobađaju 1400 porobljenih muslimanskih veslača sa španjolskih galija.¹⁰⁷ U znak dobre volje i očekivanog reciprociteta, Nizozemci ih odlučuju poslati u domovinu o svom trošku. Međutim, sultan je na to odgovorio običnim pismom zahvale, pri čemu je manjak entuzijazma za uspostavu prijateljstva bio i više nego očigledan. No, to nije obeshrabrilo Nizozemce koji šalju dodatno pismo u kojem ukazuju na vlastitu velikodušnost te zauzvrat zahtijevaju oslobađanje porobljenih Nizozemaca i prekid gusarskih napada na brodove nizozemskih trgovaca, ali ponovno nisu dobili željeni odgovor.¹⁰⁸ Potencijalni razlog osmanske nezainteresiranosti može biti dug te iscrpljujuć rat s Iranom, koji je sultanu odvrćao pažnju, u kombinaciji s financijskom krizom koja je pogodila Carstvo, u čemu je veliku ulogu igrao i raspadajući timarski sustav na kojemu je društvo počivalo.

7.1 Ostvarivanje *ahdname*

Osnivanjem Nizozemske istočnoindijske kompanije (VOC) 1602. godine Nizozemska je debelo zakoračila u komercijalne aktivnosti na Indijskom oceanu koji je, zahvaljujući trgovini začinima, postao najznačajnija gospodarska ruta na svijetu. Unatoč tome što su stara tržišta počela gubiti na važnosti, Nizozemska se nastojala osloboditi plaćanja konzularnih naknada te osigurati slobodniju i povoljniju trgovinu na području Levanta. Naime, nizozemski su trgovci u određenom kapacitetu bili prisutni na Levantu već od 1550. godine. Međutim, česti gusarski napadi i manjak zaštite usporavali su trgovačke aktivnosti, što je potaknulo Nizozemsku da 1598. godine od

¹⁰⁵ Halil Inalcik et al., *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914* (New York: Cambridge University Press, 1994), 372.

¹⁰⁶ Bülent, „The first Dutch ambassador”, 48.

¹⁰⁷ Ibid, 80.

¹⁰⁸ Bülent, „The first Dutch ambassador”, 82.

francuskog kralja Henrika VI. zatraži zaštitu. Zahvaljujući *ahdnami* iz 1569., Francuzi su ostvarili monopol nad pružanjem zaštite svim europskim državama koje su trgovale na osmanskim područjima, a nisu imale sklopljene trgovačke povelje.¹⁰⁹ Međutim, Engleska, koja svoju *ahdnamu* ostvaruje 1581. godine, nije bila spremna dozvoliti da samo Francuzi ubiru naknadu od iznimno sposobnih nizozemskih trgovaca, zbog čega je od sultana tražila da nizozemski trgovci prijeđu pod englesku zastavu, što je on i dopustio obnavljanjem engleske *ahdname* 1601 godine.¹¹⁰ Sukobi i nadmetanja oko pružanja zaštite, obilježeni intenzivnim darivanjem i podmićivanjem osmanskih državnika, potrajali su do 1609., kad je odlučeno da će trgovačke naknade biti jednako podijeljene između Francuske i Engleske.¹¹¹ Međutim, Nizozemci nisu htjeli ploviti pod tuđom zastavom, već im je cilj bio zadobiti vlastitu *ahdnamu* kojom će osigurati povoljnije komercijalne uvjete i slobodnu trgovinu.

Nakon niza bezuspješnih pokušaja uspostave odnosa, nizozemska vlada bila je ugodno iznenađena kad je 1610. iz Carstva preko Gisbrechtija, zlatara podrijetlom iz Antwerpena koji se nastanio u Istanbulu, stiglo pismo od osmanskog admirala Damata Halil-paše. U pismu se navodi kako admiral razmišlja o savezništvu i potpisivanju komercijalnog sporazuma s Nizozemskom, pri čemu je bitno istaknuti da je Halil bio veoma dobro upoznat s oslobađanjem muslimanskih veslača 1604. godine.¹¹² Prema riječima admirala Halila, nizozemska flota predstavljala je ozbiljnu prijetnju španjolskoj armadi na zapadnom Mediteranu, što je bilo od iznimne važnosti u sprječavanju novog katoličkog savezništva, poput onog iz Bitke kod Lepanta u kojoj je osmansku mornaricu uništila kombinirana mletačko-španjolska flota. S obzirom na to da je Nizozemska finalizirala primirje sa Španjolskom i ostvarila neovisnost i status države godinu dana ranije, mogla se ozbiljnije posvetiti uspostavi službenih odnosa s Osmanlijama. Sklapanje prijateljskih odnosa s iznimno snažnim saveznikom poput Osmanskog Carstva bilo je neophodno za ovu poprilično mladu državu.¹¹³ Stoga, potaknuta pismom i potencijalnim uspješnim ishodom, Nizozemska formira diplomatsku misiju s jednostavnim ciljem – ostvarivanjem komercijalnog sporazuma te uspostavom konzularne mreže duž cijelog teritorija Osmanskog Carstva. Također, prioritet je bilo

¹⁰⁹ Bülent, „The first Dutch ambassador”, 67.

¹¹⁰ G. R. Bosscha Erdbrink, *At the threshold of felicity: Ottoman-Dutch relations during the embassy of Cornelis Calkoen at the sublime porte, 1726-1744* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basimevi, 1975), 2.

¹¹¹ Bülent, „The first Dutch ambassador”, 72.

¹¹² Groot, *The ottoman Empire and the Dutch Republic*, 57.

¹¹³ Himmet Umunc, „The Dutch in the Levant: Trade and Travel in the Seventeenth Century”, *Bellesten* 75, 273 (2011), 374.

i oslobađanje nizozemskih robova, posebno onih na području Sjeverne Afrike. Zauzvrat, osim prijateljstva, Nizozemska je Carstvu nudila komercijalne benefite u vidu svoje superiorne trgovačke flote. Prema izvještaju mletačkog *baila* Foscarinija, nizozemski su brodovi bili brži, lakši i upola jeftiniji za izgradnju od engleskih te je njima moglo upravljati znatno manje posade.¹¹⁴

Za poslanika u Istanbul izabran je Cornelius Haga, odvjetnik poznat po spašavanju nizozemskih brodova koje je zaplijenila Švedska.¹¹⁵ Na dugo putovanje kreće u rujnu 1611. godine noseći titulu govornika. Razlog tome bila je pretpostavka da će Mletačka Republika, Francuska i Engleska negativno reagirati na novog pridošlicu u sastav diplomatskog korpusa Istanbula, što se kasnije pokazalo točnim. Također, zbog nedavno potpisanog primirja, Nizozemska nije htjela riskirati pogoršanje odnosa sa Španjolskom otvorenim sklapanjem novog saveza na Istoku. Stoga se Haga u osmanske zemlje uputio kao *ad hoc* poslanik s misijom oslobađanja porobljenih Nizozemaca.¹¹⁶ Ipak, prema službenim uputama, njegova je zadaća bila da po dolasku u Istanbul uspostavi kontakt s članovima nizozemske nacije od kojih će dobiti sve relevantne informacije vezane za misiju te da u što kraćem roku stupi u prijateljske odnose s velikim vezirom, admiralom te ostalim visokim državicima. Haga pristize u Istanbul u ožujku 1612. godine, nedvojbeno zahvaljujući mjerama zaštite te opskrbe koje su Osmanlije poduzeli kako bi nizozemski poslanik stigao sigurno. Po dolasku u Istanbul, veleposlanici Francuske i Engleske poslali su svoje tajnike pred Hagu, dok ga je mletački *bailo* odlučio ignorirati. S osmanske strane Hagu je dočekao Paul Antonio Bon, dragoman u službi Halil-paše, koji ga je obavijestio o događanjima na Porti.¹¹⁷ Kad je Haga konačno stigao u Istanbul, Halil-paša više nije nosio titulu admirala, no uspio se pozicionirati kao utjecajni vezir u carskom divanu. Zahvaljujući tome, paša je Hagi pružao ključne informacije o zbivanjima na dvoru te ga je postepeno uvodio u intrigu osmanske politike. Upravo od njega Haga doznaje da su stalne europske diplomacije već krenule u borbu protiv nizozemskog ostvarivanja *ahdname*; francuski veleposlanik ponudio je mito od 10 000 zlatnika kako bi spriječio sklapanje trgovačke povelje.¹¹⁸ Također, paša je Hagi objasnio važnost koju je kultura darivanja igrala u osmanskoj politici i društvenom životu. Savjetovao mu je da sultanu pokloni

¹¹⁴ Bülent, „The first Dutch ambassador”, 88.

¹¹⁵ Bosscha Erdbrink, *At the threshold of felicity*, 4.

¹¹⁶ Julia van der Krieke, „Establishing ‘Friendship’, A Dutch-Ottoman Alliance for Trade and Jewish Settlement Rights”, *Studia Rosenthaliana*, 48, 2 (2022), 100.

¹¹⁷ Groot, *The Ottoman Empire and the Dutch Republic*, 64.

¹¹⁸ Bülent, „The first Dutch ambassador”, 97.

najdragocjenije predmete jer darivanje nadređene figure predstavlja prijateljstvo, odanost i poslušnost. Skupocjeni pokloni morali su biti osigurani i za velikog vezira, članove carskog vijeća te ostale visoko pozicionirane dužnosnike jer su oni simbolizirali sultanovu vlast. Shodno tome, Halil-paša posudio je Hagi 3000 zlatnika kako bi što uspješnije mogao ploviti osmanskim političkim krugovima.¹¹⁹

Uz pašinu pomoć, Haga je održao sastanak sa zamjenikom velikog vezira, kajmakamom Mehmed-pašom, čije je prijateljstvo bilo neprocjenjivo. Budući da je tadašnji veliki vezir Nasuh-paša bio u vojnim akcijama na području Irana, kajmakam Mehmed obavljao je njegovu funkciju te je upravo on sultanu predstavljao peticiju za audijenciju s Hagom.¹²⁰ U slučaju da Haga ne uspije stati pred samog sultana, primio bi status običnog pismonoše, čime bi se potopila svaka nada za dobivanjem trgovačkog sporazuma. S obzirom na to da su gospodarstvo i politika Osmanskog Carstva morali biti u skladu s učenjima islama, prilikom dodjeljivanja *ahdnama* neizostavna figura bio je i šejhulislam Mehmed Efendi, čije je izdavanje fetve bilo preduvjet za sklapanje povelje. U Haginu korist išla je činjenica da je Nizozemska imala čistu i miroljubljivu povijest s Osmanskim Carstvom, kombiniranu s borbama protiv katoličke Španjolske, zbog čega je šejhulislam prema poslaniku bio toplo nastrojen.¹²¹ Iako se činilo da je Haga redom osvajao naklonost svih važnih ljudi u osmanskoj politici, Francuska i Mletačka Republika nisu odustajale od sabotiranja njegove diplomatske misije, pa su sastavile zajedničku peticiju sultanu u kojoj su navele da nezavisnost Nizozemske nije univerzalno priznata te da je njezin vladar obični vojnik bez autoriteta. Također, istaknule su da postoji opasnost da Nizozemska, u slučaju odmetanja, upotrijebi svoju moćnu flotu protiv osmanskih brodova i obala.¹²² Unatoč svim spletkama, intrigama i pokušajima konkurencije, sultan je zaprimio pozitivan izvještaj o Nizozemskoj, ponajviše zahvaljujući stalnim naporima Halil-paše, koji je neumorno nagovarao sve važne političke figure da ne odbace Hagu. U konačnici, audijencija je održana prvi dan svibnja 1612. u Topkapi palači, gdje je Haga dočekan i tretiran prema najuzvišenijem protokolu.¹²³ Na audijenciji Haga je podsjetio na nizozemsku ustrajnost u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, nepokoravanje papinom autoritetu, oslobađanje porobljenih

¹¹⁹ Ibid, 99.

¹²⁰ Groot, *The Ottoman Empire and the Dutch Republic*, 64.

¹²¹ Bülent, „The first Dutch ambassador”, 100.

¹²² Groot, *The Ottoman Empire and the Dutch Republic*, 65–66.

¹²³ Swan, „Dutch Diplomacy”, 179.

muslimana i odbijanje iranskog savezništva.¹²⁴ Nadalje, naglasio je obostranu korist koju bi njihove države imale kad bi nizozemski trgovci dobili pravo na slobodnu trgovinu u osmanskim zemljama. Nakon svih iznesenih argumenata koji su Nizozemsku predstavili kao državu koja je u potpunosti predana prijateljstvu s Carstvom, Haga je svoje obraćanje na latinskom jeziku završio zahtjevom da se Nizozemskoj dodijeli *ahdnama*. S obzirom na to da su visoki dužnosnici bili na njegovoj strani zahvaljujući pomoći Halil-paše te da se prema sultanu odnosio s najvećom poniznošću i poštovanjem, kao i da je osigurao brojne egzotične i dragocjene poklone, ova je audijencija završila osiguravanjem *ahdname* i dobivanjem statusa veleposlanika.

7.2. Članci *ahdname*

Haga je pisanu verziju prve nizozemske *ahdname* sa sedamdeset pet točaka primio 6. srpnja 1612. godine.¹²⁵ Iako temeljena na francuskim i engleskim, nizozemska *ahdnama* bila je znatno detaljnija te je sadržavala više članaka. Pored uobičajenih prava slobodne i sigurne trgovine te zaštite imovine i života trgovaca, članak 17. doticao se osjetljivog pitanja zabrane piratstva i porobljivanja nizozemskih trgovaca. Sultan je garantirao da će u slučaju piratskog napada svi Nizozemci odmah biti oslobođeni te da će otuđena imovina biti vraćena.¹²⁶ Ipak, većina Nizozemaca bila je zarobljena na teritorijima poput Tunisa i Alžira, gdje je sultanov autoritet bio osjetno slabiji. Namjesnici ovih zemalja zahtijevali su oslobađanje robova u jednakom broju, što je za Nizozemsku bilo teško ostvarivo. Također, sjevernoafrički gusari nastavili su napadati nizozemske brodove unatoč sklopljenoj *ahdnami*, zbog čega je ovaj problem ostao aktualan dugi niz godina. Što se trgovine tiče, prema članku 46 Haga je uspio izboriti dosta povoljnija carinska davanja na uvoz te izvoz robe, u iznosu od 3%, argumentirajući tu potrebu velikom udaljenošću i kompliciranom logistikom.¹²⁷ To je Nizozemsku dovelo na istu razinu kao i Englesku, dok su Francuska i Mletačka Republika izdvajale 5% za carinu.

Prema originalnom planu, nakon uspješno obavljene misije Hagu je trebao zamijeniti drugi stalni veleposlanik. Ipak, Halil-paša je izrazio veliku zabrinutost zbog mogućnosti sabotaze i poništavanja nizozemske *ahdname* u slučaju da Haga napusti Istanbul.¹²⁸ Osmanska politika predstavljala je volatilnu pozornicu na kojoj su glumci lako gubili svoju ulogu, a često i glavu.

¹²⁴ Inalcik et al., *An Economic and Social History*, 374.

¹²⁵ Krieke, „Establishing ‘Friendship’”, 101.

¹²⁶ Bulut, „The Role of the Ottomans and Dutch”, 204.

¹²⁷ Krieke, „Establishing ‘Friendship’”, 102.

¹²⁸ Bülent, „The first Dutch ambassador”, 131.

Oslanjanje na pomoć pojedinih državnika bila je nužna, ali ipak nesigurna strategija zbog lako promjenjive situacije. Primjerice, u jesen iste godine veliki vezir Nasuh-paša vratio se s iranskog bojišta i nije bio zadovoljan time što su Nizozemci dobili predstavnika na osmanskome dvoru tijekom njegove odsutnosti te je bezuspješno pokušao poništiti *ahdnamu*. Tome je pridonijela i činjenica da je bio u neprijateljskim odnosima sa zaštitnikom Nizozemske Halil-pašom. Srećom, Halil-paša već iduće godine ponovno postaje admiral te 1616. dobiva titulu velikog vezira, što je Hagi pružilo najveći stupanj zaštite.¹²⁹ Na njegov nagovor odlučuje produžiti boravak u Istanbulu te se u svoju domovinu vraća tek nakon 27 godina diplomatske službe. Stoga ne treba nagađati kako se Haga osjećao kad je Halil-paša preminuo 1629. godine, izgubivši svog najboljeg prijatelja te najvećeg zaštitnika u Osmanskom Carstvu.

7.3. Haga u Istanbulu

Povodom dolaska u Istanbul Haga se s članovima svog veleposlanstva smjestio na Peri, u neposrednoj blizini francuskog veleposlanstva.¹³⁰ Kao i kod ostalih diplomatskih misija, u Istanbul je doveo niz službenika i pomoćnika koji su mu pomagali u obavljanju službenih poslova i vođenju kućanstva. Ukupno ih je bilo 21, sastava sličnog svim ostalim europskim veleposlanstvima; tu su bili dobro poznati glavni tajnik, majordom, zapisničar, dragoman, kuhar, doktor, pismonoša, vratar, konjušar i propovjednik, ali ovog puta kalvinistički.¹³¹ Također, veleposlanstvo je plaćalo osiguranje koje su pružala dva janjičara. Iako je Hagina godišnja plaća od 12 000 guldena bila natprosječno visoka, život u Istanbulu bio je iznimno skup, posebice kada se uračunaju troškovi darivanja, podmićivanja te čestog održavanja večera i društvenih događaja. Velik je problem bila neredovita plaća koja je od 1630. do 1636. izostala.¹³² Stoga se, kako bi financirao diplomatske aktivnosti, Haga oslanjao na financijsku pomoć obitelji i rodbine, kao i na zabranjenu praksu privatne trgovine stranim valutama.

Iako je Cornelius Haga bio iznimno sposoban i inteligentan veleposlanik, zbog manjka korespondencije i ograničenosti nizozemske vanjske politike njegova diplomatska uloga u vidu vojnih koalicija ostala je poprilično neostvarena. Do 1619. svi napuci koje je dobivao bili su

¹²⁹ Ibid, 133.

¹³⁰ Zarinebaf, *Mediterranean Encounters*, 141.

¹³¹ Groot, *The ottoman Empire and the Dutch Republic*, 114.

¹³² Ibid, 119.

trgovačke naravi jer je prioritet bilo ostvarivanje komercijalne prevlasti nad Levantom.¹³³ Krajem te godine dolazi do promjena te veleposlanik konačno dobiva naputke političke naravi s ciljem sprječavanja potencijalnog mira između sultana i Španjolske i otvaranja fronta na istočnim granicama Habsburškog Carstva podupiranjem princa Transilvanije.¹³⁴ Nažalost, nizozemska vlada nikada nije ozbiljno razmišljala o zajedničkim napadima s Osmanlijama na španjolske pozicije na Mediteranu, zbog čega je i Halil-paša odustao od ideje za vojnim savezom s kršćanskom zemljom. Okovan ograničenjima svoje vlade, vrsni i snalažljivi veleposlanik Haga igrao je pretežno ulogu glavnog konzula, zaštitnika nizozemske trgovine i komercijalnih interesa.

8. Ceremonijal

Iako se određena pravila i rituali diplomacije danas čine redundantnim i zastarjelim, svako od njih imalo je ulogu u stvaranju i očuvanju prijateljskih veza i kontakata te reguliranju geopolitičkih odnosa. Budući da je veleposlanik bio odraz države koju je predstavljao, povreda njegove časti i ugleda izazvala bi kontroverznu situaciju koju je upravo diplomatski ceremonijal nastojao spriječiti, omogućavajući svakoj strani da se osjeća uvaženo i poštovano, što je posebice došlo do izražaja u Osmanskom Carstvu, gdje je vladala unilateralna diplomacija. Naime, sultan je na europske države i njihove vladare gledao kao na podređene, stoga je bilo iznimno važno ostaviti dojam jednakosti u sferi gdje se ona otvoreno negirala. Najbolji je primjer diplomatskog ceremonijala audijencija veleposlanika kod sultana te povorka svih članova veleposlanstva koja je tome prethodila.

Svečana povorka prema sultanovoj palači započinjala je prije zore. Kako bi došli do Topkapi palače, gdje je boravio sultan, članovi veleposlanstva morali su brodovima iz svoje rezidencije na Peri prijeći preko Zlatnog roga. Prelazak nije bio potreban samo za prijem kod sultana već i za obavljanje svih poslova, kako političke tako i socijalne naravi, izvan Pere.¹³⁵ Ova prostorna barijera, kombinirana s onom jezičnom, predstavljala je simboličnu udaljenost između osmanske vlasti i europskih poslanika. Nakon što bi se članovi veleposlanstva iskricali na pristaništu Bahçe Kapısı, dočekao bi ih *çavuşbaşı*, zamjenik velikog vezira, s odgovarajućim brojem konja.¹³⁶

¹³³ Ettore Cafagna, „A Diplomatic Chessboard: Loukaris and the Western Diplomacies in Constantinople”, u *Trame Controluce. Il Patriarca 'protestante' Cirillo Loukaris / Backlighting Plots. The 'protestant' Patriarch Cyril Loukaris*, ur. Viviana Nosilia et al. (Florence: Firenze University Press, 2015), 34.

¹³⁴ Groot, *The ottoman Empire and the Dutch Republic*, 125.

¹³⁵ Talbot, *British-Ottoman Relations, 1661-1807*, 145.

¹³⁶ Ahmet Önal, „Payitaht İstanbul'Da Osmanlı Merasimleri”, u *Antikçağ'Dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi III*, ur. Coşkun Yılmaz et al. (İstanbul: İBB Kültür A.Ş., 2015), 410.

Povorku bi predvodili *çavuşı* praćeni korpusom janjićara čije su redove sačinjavali i oni janjićari koji su čuvali veleposlanstva. Iza njih jahali bi konjušari među kojima bi se nalazio i sam veleposlanik te njegov tajnik s pismom za sultana. Slijedili bi ih atašei te uvijek prisutni dragomani, dok su iza njih dolazili trgovci veleposlanikove nacije. U slučaju da je veleposlanik vodio ženu, ona bi se vozila u kočiji na samom kraju.¹³⁷ Ovakva bi povorka sadržavala više od stotinu ljudi.

Ističući ulogu diplomatskog ceremonijala, svećanost je imala dvojno znaćenje. Za europsku državu predstavljala je mogućnost da pokaže svoju moć, bogatstvo i dostojanstvo lokalnom stanovništvu koje bi se nalazilo na ulicama kuda bi prolazili. S druge strane, osmanska vlada na povorku nije gledala kao na iskazivanje europske moći, već kao na prikaz njihova truda i poniznosti sultanu, što su pokazivali spuštanjem iz svog europskog dijela na Peri odjeveni u najfinije odore. Svi članovi palaće, od obićne posluge do visokih osmanskih službenika, morali su biti prisutni na ceremoniji, poredani strogo hijerarhijski kako bi europski narod svjedočio jedinstvu i organiziranosti.¹³⁸

Dolaskom na vrata Topkapi palaće veleposlanik i povorka sišli bi s konja te bi se uputili prema drugom dvorištu palaće. Prolazeći kroz Vrata pozdrava (*Bâb-üs Selâm*) svjedočili bi zapanjujućem prizoru od više tisuća janjićara postrojenih u potpunoj tišini, naizgled zamrznuti, dok su se na tlu ispred njih nalazile ogromne porcije riže.¹³⁹ Na sultanov znak janjićari bi pohnitali proždrijeti hranu, demonstrirajući apsolutnu odanost. Ovim događajem obilježavala se isplata tromjesečne plaće janjićara (*ulufe günü*) koja se ciljano podudarala s danom dolaska europskog veleposlanika (*galebe divanı*), čime se isticala osmanska vojna snaga, nadmoć i mogućnost Carstva da nahrani toliko ratnika.¹⁴⁰ Zatim bi veleposlanik bio odveden u zgradu divana, gdje bi ga doćekao veliki vezir i ponudio mu da sjedne na baršunastu stolicu, čime su Osmanlije htjeli pokazati da uzimaju u obzir zapadne obićaje i kulturu. Ondje bi veleposlanik imao priliku svjedoćiti sjednici osmanskog carskog vijeća, što je ostavljalo dojam da je Carstvo uistinu efikasno i pravedno organizirano. Vraćajući se na temu dvojnog znaćenja, prikaz odanih janjićara i snažnog državnog aparata istovremeno se moglo interpretirati kao iskazivanje časti veleposlaniku te ukazivanje na posljedice prekidanja prijateljskih veza s Osmanskim Carstvom. Nakon prijema u zgradu divana

¹³⁷ Talbot, *British-Ottoman Relations, 1661-1807*, 148.

¹³⁸ Gülru Necipođlu, *Architecture, Ceremonial, and Power: The Topkapi Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries* (New York: Architectural History Foundation, 1991), 61.

¹³⁹ Talbot, *British-Ottoman Relations, 1661-1807*, 154.

¹⁴⁰ Bülent, „The first Dutch ambassador”, 116.

uslijedila bi velika gozba na kojoj bi se naizmjenično posluživale velike količine jela u više od dvadeset sljedova ili stotine individualnih obroka kako bi se iskazalo sultanovo gostoprimstvo i pokazalo bogatstvo.¹⁴¹ Nakon gozbe uslijedio bi najvažniji dio, a to je prolazak kroz Vrata sreće (*Bâbüssaâde*), koja su vodila u Enderun, unutarnji privatni dio palače.

Po ulasku u *Arz Odası*, prijemnu odaju koja je spojena s Vratima sreće, veleposlanik bi bio odjeven u hilat te bi ga dvojica sultanovih slugu obuzdala držeći ga za ruke.¹⁴² Također, nakon ulaska u prostoriju obavezno bi mu pognuli vrat kako bi se naklonio sultanu i tako iskazao poštovanje i poniznost. Iako je ova praksa prouzrokovala brojne kontroverze u Europi, bitno je istaknuti da su kroz isto prolazili i najviši osmanski dužnosnici, poput velikih vezira. U odaji nije bilo naoružanih stražara, čime je ova praksa bila siguran način da se sultana zaštiti od potencijalno ugrožavajućih situacija. Po pravilu, sultan nije pričao ni gledao veleposlanika, već bi mu se obraćao gestikulacijama koje bi veliki vezir kasnije protumačio. Nakon preuzimanja veleposlanikova pisma sultan bi mogao narediti da se održi govor te iznesu argumenti u korist sklapanja *ahdname*, nakon čega bi veleposlanik bio poslan iz palače. Postoje tvrdnje da su prema određenim veleposlanicima u kasnijim godinama sultani bili dosta obzirniji pa bi ih, osim izravnim pogledom ili rečenicom, znali počastiti i turom po palači, ali velika je vjerojatnost da su ti veleposlanici takve priče izmišljali s ciljem poboljšanja vlastite reputacije u matičnoj državi.¹⁴³ Također, u slučaju nepokoravanja osmanskom diplomatskom ritualu, ni jedan sporazum, bio on komercijalne ili političke naravi, ne bi mogao biti postignut.

9. Darivanje

Kultura darivanja imala je ključnu ulogu u uspostavi i njegovanju diplomatskih odnosa Istoka i Zapada. Bilo je općepoznato da su vrijedni i dragocjeni darovi bili preduvjet za razvoj odnosa s Osmanlijama te da su služili komplimentiranju osmanske unilateralne diplomacije.¹⁴⁴ Dok su Osmanlije darove smatrali svojim pravom, nisu se osjećali dužnima uzvratiti europskim vladarima. Darovi su bili odraz poniznosti i prihvaćanja superiornosti i nadmoći sultana nad svim ostalim vladarima i teritorijima. Europski vladari prepoznali su proces diplomatskog darivanja kao

¹⁴¹ Talbot, *British-Ottoman Relations*, 157.

¹⁴² Christine Vogel, „Istanbul as a hub of early modern European diplomacy”, U *European History Online (EGO)*, ur. László Kontler. (Mainz: Leibniz Institute of European History (IEG), 2021), 20, pristupljeno 15. 6. 2023. <http://www.ieg-ego.eu/vogelc-2020-en>.

¹⁴³ Talbot, *British-Ottoman Relations*, 162.

¹⁴⁴ Ibid, 108.

ogledalo dinamike međudržavnih odnosa. Osim na makrorazini državnih veza, darivanje se vršilo i na mikrorazini u sklopu razvikanog ceremonijala koji je ciljano nastojao doprijeti do što šire javnosti, posebice do ostalih veleposlanstava, koja su bila potencijalno nadmašena opsegom i vrijednosti darova, te do primatelja poklona, koji bi ih u tom trenutku krenuli uspoređivati s onim prethodno primljenim od konkurentskih veleposlanika.¹⁴⁵ Na ovaj se način nastojao ostvariti favoritizam u redovima visokih osmanskih državnika i drugih važnih službenika te istovremeno narušiti status suparničkih nacija. Dakle, kao stvaratelji i njegovatelji prijateljskih odnosa te kao izvor bitnog materijalnog bogatstva u osmanskome društvu, darovi su bili neizostavan dio svih važnih interakcija između veleposlanika i Osmanlija.

U osmanskoj kulturi pažljivo su se razlikovali obvezni i izvanredni darovi. Obvezni darovi bili su tekstili od iznimno kvalitetne svile, satena i baršuna koje je veleposlanik na dan audijencije poklanjao sultanu, svim visokim osmanskim dužnosnicima te prisutnim slugama.¹⁴⁶ Kvaliteta i kvantiteta podijeljenog tekstila ovisile su o rangu članova osmanskog dvora. Najveći darivatelj skupocjenih tkanina bila je Mletačka Republika, što potvrđuje podatak da je gotovo dvije trećine *bailovih* darova u 16. stoljeću činio tekstil.¹⁴⁷ Osim kvaliteti, Mlečani su posebnu pažnju pridavali dizajnu ambalaže, o čemu svjedoče brojke od preko stotinu poslanih zlatnih kutija, pozlaćenih škrinja te skupocjenih omotnica od kojih je svaka imala naslikan simbol sv. Marka. Bitno je naglasiti da je sultan na dan audijencije darivao veleposlanika hilatom, počasnom odjećom koja je sadržavala značajnu simboliku. Poklanjanje hilata inferiornima vuče korijene iz predislamskih kultura Bliskog istoka te predstavlja vladarevo pokroviteljstvo i velikodušnost, dok podanikovo prihvaćanje hilata označava ovisnost o vladaru i potvrđivanje njegova autoriteta.¹⁴⁸ Također, kvaliteta i kvantiteta počasne odjeće bile su u direktnoj korelaciji s reputacijom koju je pojedini primatelj imao u očima Osmanlija.

S druge strane, izvanredni darovi bili su korišteni na mikrorazini za uspostavljanje prijateljskih veza i kontakata te osiguravanje prioriteto-povlaštenog položaja kod osmanskih dužnosnika. Najveći dio tih neformalnih darova činili su mehanički satovi koji su pretežno dolazili

¹⁴⁵ E. Natalie Rothman, „Accounting for Gifts: The Poetics and Pragmatics of Material Circulations in Venetian-Ottoman Diplomacy”, u *Cultures of Empire: Rethinking Venetian Rule, 1400–1700*, ur. Georg Christ et al. (Leiden, The Netherlands: Brill, 2020), 422.

¹⁴⁶ Vogel, „Istanbul as a hub”, 24.

¹⁴⁷ Molà, „Material Diplomacy”, 63.

¹⁴⁸ Talbot, *British-Ottoman Relations*, 113.

iz Engleske. Kako bi poklonili što prikladniji sat, engleski su urari prilikom izrade uzimali u obzir tradiciju i običaje turskog naroda. Primjerice, umjesto korištenja rimskih brojeva, na brojčanicima engleskih satova nalazili su se arapski (umjesto I, II, III, stavljali su ١, ٢, ٣).¹⁴⁹ Jedan od najistaknutijih primjera engleskog darivanja bile su pet metara visoke mehaničke orgulje s umetnutim satom. Sistem orgulja temeljio se na otkucajima sata koje je pratila zvonjava zvona i pjesme, a kad bi pjesma prestala, trubači bi s uglova orgulja podigli svoje srebrene trube i zasvirali.¹⁵⁰ Uslijedila bi još jedna pjesma te bi izvedba završila pjesmom ptica koje tresu krilima s vrha orgulje. Orgulje, koje je njihov kreator Dallam osobno dopremio u Istanbul 1599. godine, bile su poklon kraljice Elizabete za dolazak sultana Mehmeta III. na prijestolje. Iako su Englezi u pravilu predvodili kada su satovi u pitanju, Francuzi su u Lyonu 1547. proizveli ogroman sat posvećen Sulejmanu Veličanstvenom koji je bez problema parirao onim engleskim. Izrada je koštala francuskog kralja 15 000 dukata.¹⁵¹ Grandioznost sata ležala je u činjenici da je imao ugrađen mehanizam fontane iz koje je voda mogla teći čak dvanaest sati.

Osim satova, važnu ulogu imali su nakit, posebice zlato, tehnološke inovacije u vidu nautičkih i znanstvenih instrumenata, poput barometra i teleskopa, popraćenih brojnim mapama i atlasima te razne vrste vatrenog oružja, poput pištolja i lovačkih pušaka koje su često poklanjane sultanima zbog njihove velike ljubavi prema lovu. Također, dio poklona bio je namijenjen za palaču, a sastojao se od prekrasnog kineskog porculana, raznog posuđa za kuhinju, pozlaćenih škrinja te stolica presvučenih baršunom. Među egzotičnim poklonima najviše se ističu rajске ptice koje su imale dugačak rep i raskošnu boju perja, a veličinom su nalikovale grlicama.¹⁵² S obzirom na to da su smatrane prirodnim čudom i kao takve bile iznimno rijetke među kolekcionarima, nizozemski je veleposlanik ovim poklonom postigao veliku prednost kod sultana koji je bio oduševljen izgledom i značenjem ptica. Naime, ptice su dolazile bez nogu, što je pokrenulo mit da su one zapravo čarobna bića koja svoj život provode u vječnom letu, ne dodirujući tlo, zbog čega

¹⁴⁹ Talbot, *British-Ottoman Relations*, 133.

¹⁵⁰ Lawrence Danson, „The Sultan’s Organ: Presents and Self-Presentation in Thomas Dallam’s ‘Diary’”, *Renaissance Studies* 23, 5 (2009), 639.

¹⁵¹ Fatma Açıkgöz, „Fransızların 1681 Sakız Saldırısında Verdikleri Zarar Karşılığında XIV. Louis Tarafından IV. Mehmet’e Gönderilen Tarziye Hediyeleeri”, *Sosyal Bilimler Dergisi* 1, 1 (2011), 71.

¹⁵² Claudia Swan, „Birds of Paradise for the Sultan. Early Seventeenth-Century Dutch-Turkish Encounters and the Uses of Wonder”, *De Zeventiende Eeuw. Cultuur in de Nederlanden in Interdisciplinair Perspectief* 29, 1 (2013), 61.

su čak pojedini kraljevi vjerovali da su one njihove amajlije. Također, postojala je teorija da će im, ako se iščupa jedno pero, odmah izrasti drugo iako su mrtve.¹⁵³

Pored materijalnih poklona, veliku ulogu u kulturi darivanja imala je potrošna roba u vidu hrane, pića, lijekova i parfema, posebice rijetki primjerci. Vrlo tražen proizvod bio je sir, koji su mletački veleposlanici nastojali nabaviti u što većoj količini, posebice veleposlanik Bragadin, koji je čak poslao pismo Veneciji u kojem se žalio na manjak sira, što je u Senatu izazvalo grohotan smijeh. Naime, članovi mletačkog Senata nisu shvaćali ozbiljno važnost sira kao diplomatskog oružja, pogotovo dužd koji je, čitajući pismo, počeo plakati od smijeha.¹⁵⁴ Ovo podrugivanje bilo je itekako neopravdano jer su sir obožavali pripadnici osmanske elite, uključujući i same sultane. Osim sira, veleposlanici su poklanjali i čokolade, indijske čajeve te razne ljekovite likere i protuotrove. Također, veleposlanici su često primali zahtjeve osmanskog dvora za tkanine neobičnih uzoraka i ekstravagantnih boja te predimenzionirane staklene proizvode rađene starinskim tehnikama, od kojih je dovoljno izdvojiti primjer žene velikog vezira Mehmed-paše Sokolovića koja je 1583. godine zatražila ogledalo dotad neviđene veličine izrađeno od kristalnog stakla.¹⁵⁵ U jednu ruku, svaka neobična narudžba mogla se protumačiti kao test kapaciteta i vještina europskih veleposlanika i njihove spremnosti za udovoljavanje.

Poseban dio u kulturi darivanja imali su pokloni zvani *pişkeş* koji su bili očekivani pri stupanju određenih visokih državnika na dužnost, poput velikog vezira, ili pri imenovanju dužnosnika, poput *reisülküttaba*, ministra vanjskih poslova.¹⁵⁶ Također, zapadnoeuropski veleposlanici su posebnu pažnju pridavali osmanskom admiralu zbog njegova utjecaja na pomorsku strategiju u istočnom Mediteranu, pa su mu znali donijeti razne poklone prilikom isplovljavanja flote. Iako su pokloni u ovoj prilici bili pretežno tekstilni, količinski su bili svedeni na minimum. U konačnici, obvezni i izvanredni darovi te *pişkeş* činili su izdašan trošak za poprilično ograničene budžete veleposlanika, zbog čega su često bili prisiljeni posuđivati od lokalnih bankara i padati u razne dugove i financijske peripetije. Pojedini su se čak pokušali izboriti protiv tako skupe prakse, ali to nije urodilo plodom.¹⁵⁷ Opseg i vrijednost svih nabrojenih darova,

¹⁵³ Swan, „Birds of Paradise for the Sultan”, 61.

¹⁵⁴ Ovidiu Cristea, „Diplomacy and Gifts in Constantinople: The Book of Accounts of Bailo Piero. Bragadin (1524–1526)”, *Revista istorică* 29, 1-2 (2018), 24.

¹⁵⁵ Molà, „Material Diplomacy”, 74.

¹⁵⁶ Talbot, *British-Ottoman Relations*, 126.

¹⁵⁷ Vogel, „Istanbul as a hub”, 26.

koje su izradili najvještiji majstori i umjetnici, potvrđuju tezu o važnosti i raskoši kulture darivanja u Osmanskom Carstvu.

10. Zaključak

Povijesni odnos Osmanskog Carstva i Europe često se promatra isključivo iz perspektive dihotomije, sukoba između islama i kršćanstva, Istoka i Zapada, barbarizma i civilizacije. Ipak, kad se pobliže promotre ta dva naizgled različita svijeta, vidljivo je da nisu međusobno isključiva. Dapače, kulturološka razmjena, komunikacija, savezi, sporazumi te sklopljena prijateljstva, kako na državnoj tako i na individualnoj razini, između ovih navodno smrtnih neprijatelja iznenadili bi sve one koji na ovu temu gledaju ograničeno ili pristrano. Naravno, neprijateljstvo je nedvojbeno postojalo, što dokazuju brojni ratovi i krvave bitke vođene kroz stoljeća, no dobro je prisjetiti se da povijest nikada nije crno-bijela, kao što se na prvi pogled čini. Najbolji je okvir za demonstraciju takozvanog sivog područja diplomacija koja kao praksa zastupanja međudržavnih i vanjskopolitičkih odnosa seže daleko u antičku povijest. Očekivano, ne bavi se isključivo politikom, već široko obuhvaća kulturne i gospodarske aspekte država. Iz primjera četiri države analizirane u radu može se svjedočiti isprepletenosti navedenih faktora uz obilje šarolikih interesa koji su utjecali na tijek tih odnosa. Kao samoprolašeni nasljednici Rimskog Carstva, Osmanlije su bogatoj i trgovački potkovanj Mletačkoj Republici odlučili produžiti trgovačka prava dobivena za vrijeme Bizantskog Carstva i tako osigurati nastavak diplomatskih odnosa. Francuski je kralj, s druge strane, sklopio čvrsto prijateljstvo s osmanskim sultanom zbog političkih sukoba i rivalstva s Habsburgovcima, baš kao što su to učinile i pomorske sile Engleska i Nizozemska, koje su se sultanu predstavile kao protestantske saveznice protiv katoličanstva i pape. Iako zasnovani na ideji vojnog savezništva, prijateljski odnosi s ovim državama u 16. i 17. stoljeću nisu prerasli ni u kakvu političku koaliciju, ali su bili izuzetno korisni. Ideja o ujedinjenju sultana i njegovih europskih saveznika izazivala je strah kod Habsburgovaca koji su već tad bili iscrpljeni od ratovanja na raznim frontovima i nisu htjeli riskirati još jedan. Nadalje, spomenute europske zemlje, posebice Nizozemska, ostvarivale su golem profit od trgovine na Levantu. Dobivanje *ahdname* i ugovaranje povoljnih trgovačkih tarifa bili su od velike važnosti za svakog veleposlanika jer je to značilo povećanje priljeva novca matičnoj državi. S druge strane, uspostavom službenih veza Osmansko se Carstvo pozicioniralo kao dio europskog kongresa, što je realnost koja je nevoljno i rijetko prihvaćana na Zapadu. Ipak je na osmanskim teritoriju bila velika koncentracija Europljana, što je omogućilo da sultan bude redovito obaviješten o svim događanjima na europskoj političkoj

pozornici. U konačnici, europska veleposlanstva u Istanbulu bila su puno više od obične diplomatske misije, običnih veleposlanika i glasnogovornika. Predstavljala su most Istoka i Zapada, dokaz povezanosti i međudjelovanja različitih kultura i vjera te primjer pozitivnih promjena na geopolitičkoj pozornici svijeta.

11. Popis literature:

1. Açıkgöz, Fatma. „Fransızların 1681 Sakız Saldırısında Verdikleri Zarar Karşılığında XIV. Louis Tarafından IV. Mehmet'e Gönderilen Tarziye Hediyeleyeri.” *Sosyal Bilimler Dergisi* 1, 1 (2011), 59–77.
2. Ağır, Aygül. „From Constantinople to Istanbul: The Residences of the Venetian Bailo (Thirteenth to Sixteenth Centuries).” *European Journal of Archaeology* 18, 1 (2015), 128–146.
3. Ari Bülent. „The first Dutch ambassador in Istanbul: Cornelis Haga and the Dutch capitulations of 1612.” Doktorska disertacija, Sveučilište Bilkent u Ankari, 2003.
4. Berridge, G. R. *British Diplomacy in Turkey, 1583 to the Present: A Study in the Evolution of the Resident Embassy*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009.
5. Bosscha Erdbrink, G. R. *At the threshold of felicity: Ottoman-Dutch relations during the embassy of Cornelis Calkoen at the sublime porte, 1726-1744*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basimevi, 1975.
6. Boyd, Hilary Sumner i John Freely. *Strolling through Istanbul. A guide to the city by Hilary Sumner Boyd and John Freely*. Istanbul: Redhouse Press, 1983.
7. Bulut, Mehmet. „The Role of the Ottomans and Dutch in the Commercial Integration between the Levant and Atlantic in the Seventeenth Century.” *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 45, 2 (2002): 197–230.
8. Cafagna, Ettore. „A Diplomatic Chessboard: Loukaris and the Western Diplomacies in Constantinople.” U *Trame Controluce. Il Patriarca 'protestante' Cirillo Loukaris / Backlighting Plots. The 'protestant' Patriarch Cyril Loukaris*, uredili Viviana Nosilia i Marco Prandoni, 31–43. Florence: Firenze University Press, 2015.
9. Cristea, Ovidiu. „Diplomacy and Gifts in Constantinople: The Book of Accounts of Bailo Piero. Bragadin (1524–1526).” *Revista istorică* 29, 1-2 (2018), 15–31.
10. Curtis, Benjamin. „The Habsburgs: The History of a Dynasty.” Ujedinjeno Kraljevstvo: Bloomsbury Academic, 2013.
11. Danson, Lawrence. „The Sultan's Organ: Presents and Self-Presentation in Thomas Dallam's 'Diary.'” *Renaissance Studies* 23, 5 (2009), 639–658.
12. Dursteler, Eric R. „The Bailo in Constantinople: Crisis and Career in Venice's Early Modern Diplomatic Corps.” *Mediterranean Historical Review* 16, 2 (2001), 1–30.

13. Dursteler, Eric R. *Venetians in Constantinople: Nation, Identity, and Coexistence in the Early Modern Mediterranean*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2006.
14. Goffman, Daniel. *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
15. Groot, A. H de. *The Ottoman Empire and the Dutch Republic: A history of the earliest diplomatic relations 1610-1630*. Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 2012.
16. Gürkan, Emrah Safa, „Bir Diplomasi Merkezi Olarak Yeni Çağ İstanbul'u.” U *Antik Çağ'dan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Siyaset ve Yönetim II*, uredili Feridun M. Emecen i Coşkun Yılmaz 372–399. İstanbul: İBB Kültür AŞ, 2015.
17. Inalcik, Halil, Donald Quataert, Suraiya Faroqhi, Bruce McGowan, and Sevket Pamuk. *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*. New York: Cambridge University Press, 1994.
18. Jensen, De Lamar. „The Ottoman Turks in Sixteenth Century French Diplomacy.” *The Sixteenth Century Journal* 16, 4 (1985), 451–70.
19. Krieke, Julia van der. „Establishing 'Friendship', A Dutch-Ottoman Alliance for Trade and Jewish Settlement Rights.” *Studia Rosenthaliana* 48, 2 (2022), 95–116.
20. Kursar, Vjieran. *Croatian Levantines in Ottoman Istanbul*. Istanbul: The Isis Press, 2021.
21. Mansel, Philip. *Constantinople: city of the world's desire, 1453-1924*. New York: St. Martin's Griffin, 1998.
22. Middleton, John. *World Monarchies and Dynasties*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, 2005
23. Mitler, Louis. „The Genoese in Galata: 1453-1682.” *International Journal of Middle East Studies* 10, 1 (1979), 71–91.
24. Montagu, Lady Mary Wortley. *Turkish Embassy Letters*, uredio Malcolm M. Jack. London: Virago Books, 1994.
25. Nathan Michalewicz. „Franco-Ottoman Diplomacy during the French Wars of Religion, 1559-1610.” Doktorska disertacija, George Mason University, 2020.
26. Necipoğlu, Gülru. *Architecture, Ceremonial, and Power: The Topkapi Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*. New York: Architectural History Foundation, 1991.

27. Norwich, John Julius. *Four princes: Henry VIII, Francis I, Charles V, Suleiman the Magnificent and the obsessions that forged modern Europe*. New York: Atlantic Monthly Press, 2017.
28. Önal, Ahmet, „Payitaht İstanbul'Da Osmanlı Merasimleri.” U *Antikçağ'Dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* III, uredio Coşkun Yılmaz, 404–449. İstanbul: İBB Kültür A.Ş., 2015.
29. Rothman, E. Natalie. „Accounting for Gifts: The Poetics and Pragmatics of Material Circulations in Venetian-Ottoman Diplomacy.” U *Cultures of Empire: Rethinking Venetian Rule, 1400–1700*, uredili Georg Christ i Franz-Julius Morche, 414–454. Leiden, The Netherlands: Brill, 2020.
30. Shaw, Stanford J. *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*. Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
31. Skilliter, S. A. „The organization of the first English embassy in Istanbul in 1583.” *Asian Affairs* 10, 2 (1979), 159–165.
32. Swan, Claudia. „Birds of Paradise for the Sultan. Early Seventeenth-Century Dutch-Turkish Encounters and the Uses of Wonder.” *De Zeventiende Eeuw. Cultuur in de Nederlanden in Interdisciplinair Perspectief* 29, 1 (2013), 49–63.
33. Swan, Claudia. „Dutch Diplomacy and Trade in Rariteyten: Episodes in the History of Material Culture of the Dutch Republic.” U *Global Gifts: The Material Culture of Diplomacy in Early Modern Eurasia*, uredili Zoltán Biedermann, Anne Gerritsen, i Giorgio Riello, 171–197. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
34. Talbot, Michael. *British-Ottoman Relations, 1661-1807 Commerce and Diplomatic Practice in Eighteenth-Century Istanbul*. Woodbridge: Boydell & Brewer Ltd, 2017.
35. Umunç, Himmet. „The Dutch in the Levant: Trade and Travel in the Seventeenth Century.” *Bellesten* 75, 273 (2011): 373–386.
36. Valensi, Lucette. *The Birth of the Despot: Venice and the Sublime Porte*. Preveo Arthur Denner. Ithaca: Cornell University Press, 1993.
37. Wood, A. C. „The English Embassy at Constantinople, 1660-1762.” *The English Historical Review* 40, 160 (1925), 533–561.
38. Yavuzaslan, Eda Nur. „Anglo-Turkish Relations Between 1580 and 1603.” *Journal of Anglo-Turkish Relations* 4, 2 (2023), 51–61.

39. Zarinebaf, Fariba. *Mediterranean Encounters: Trade and Pluralism in Early Modern Galata*. Oakland: University of California Press, 2018.

Internetski izvori:

1. Hrvatska enciklopedija. „Gezi.” Pristup stranici 1. 9. 2023.
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=21876>.
2. Vogel, Christine, „Istanbul as a hub of early modern European diplomacy.” U *European History Online (EGO)*, uredio László Kontler. Mainz: Leibniz Institute of European History (IEG), 2021. pristupljeno 15. 6. 2023. <http://www.ieg-ego.eu/vogelc-2020-en>.